

Нова редакція навчальної програми для 1-3 класів
Українська мова
(мова навчання)

Пояснювальна записка

Курс української мови – важлива складова загального змісту початкової освіти, оскільки мова є не тільки окремим навчальним предметом, а й основним засобом опанування всіх інших шкільних дисциплін.

Основна **мета** цього курсу полягає у формуванні ключової *комунікативної компетентності* молодшого школяра, яка виявляється у здатності успішно користуватися мовою (всіма видами мовленнєвої діяльності) в процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєво важливих завдань.

Навчання української мови має бути спрямоване також на формування *соціокультурної компетентності*, яка охоплює загальнокультурний розвиток учнів, адаптацію їх до життя в певному соціальному середовищі, громадянське, патріотичне, морально-етичне, естетичне виховання.

У процесі початкового навчання української мови постійно проводиться робота над формуванням *компетентності уміння вчитися*. Важливо навчити молодших школярів організувати свою навчальну діяльність, сформувати в них почуття відповідальності за виконане завдання, готовність самостійно працювати з новим, доступним за складністю навчальним матеріалом, мати власну думку з приводу обговорюваних питань, обгрунтовувати її.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- вироблення в учнів мотивації навчання української мови;
- формування комунікативних умінь;
- гармонійний розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності (слухання-розуміння, говоріння, читання і письма);
- опанування найважливіших функціональних складників мовної системи;
- соціокультурний розвиток особистості;
- формування в учнів уміння вчитися.

Відповідно до освітньої галузі «Мови і літератури» Державного стандарту початкової загальної освіти навчальний предмет «Українська мова» будується за такими змістовими лініями: мовленнєвою, мовною, соціокультурною, діяльнісною.

Мовленнєва змістова лінія, яка є основною, передбачає розвиток усного і писемного мовлення учнів, їхнє вміння користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання, впливу. З цією метою розвиваються, удосконалюються усні види мовленнєвої діяльності, якими учні певною мірою оволоділи у дошкільному віці (слухання-розуміння; говоріння), а також формуються, вдосконалюються види мовленнєвої діяльності, пов'язані з писемним мовленням (читання вголос і мовчки, робота з дитячою книжкою, письмові види робіт).

Мовна змістова лінія, маючи спрямованість на засвоєння школярами знань про мову, мовні вміння, розробляється з урахуванням того, що в початковому курсі формування в учнів знань про мову, умінь виконувати певні види мовного аналізу є пропедевтичним. Цю роботу слід підпорядковувати розвитку в учнів орфоепічних, лексичних, граматичних, правописних, стилістичних умінь.

Соціокультурна змістова лінія передбачає формування в учнів уявлення про мову як форму вияву культури українського народу, як засіб створення творів мистецтва (художньої літератури); розширення уявлень школярів про свою державу – Україну, культуру українського народу, про її особливості в різних регіонах; засвоєння малих українських фольклорних форм, національних формул мовленнєвого етикету, етикетних правил спілкування; використання набутих знань і умінь під час виконання соціальних ролей, спілкування з представниками різних вікових груп і статусів, вирішення навчальних і життєвих проблем. Ця робота має органічно поєднуватися з іншими аспектами навчання і реалізовуватися за допомогою дібраних навчальних текстів, тем для побудови діалогів і монологічних зв'язних висловлювань різних видів, використання тематичних груп слів, стійких висловів, у яких відображаються особливості матеріальної і духовної культури народу, його національного характеру.

Діяльнісна змістова лінія спрямована на формування в молодших школярів уміння вчитися, яке дає їм змогу організувати і контролювати свою навчальну діяльність і забезпечується послідовною мотивацією навчання, здатністю докладати власних зусиль для досягнення результату, виконувати мисленнєві операції і практичні дії, володіти вміннями й навичками самоконтролю та самооцінки.

Програму структуровано за такими розділами:

- **«Навчання грамоти»;**
- **«Мовленнєва змістова лінія»;**
- **«Мовна змістова лінія»;**
- **«Соціокультурна змістова лінія»;**
- **«Діяльнісна змістова лінія».**

I. Навчання грамоти

Основним методом навчання грамоти, який усталився у вітчизняній школі, є аналітико-синтетичний. Він передбачає реалізацію принципу «від звука до букви». Це означає, що учні повинні спочатку навчатись виконувати різні аналітико-синтетичні дії зі звуками мовлення, що є базовим умінням для формування навичок читання і письма.

Одночасно з аналітико-синтетичним методом можуть частково використовуватися й інші методи, зокрема метод цілих слів. Доцільність його принагідного застосування пояснюється необхідністю навчати школярів (після того, як вони засвоїли читання по складах) сприймати графічні образи багатьох добре знайомих слів цілісно, швидко впізнавати їх на основі попереднього досвіду. Таке уміння є обов'язковою умовою цілковито сформованої навички читання.

У навчанні письма необхідно формувати координацію дій рухового і зорового аналізаторів, графічні навички письма (правильне, чітке зображення букв, їх поєднань, плавне письмо складів, слів, невеликих речень у темпі, відповідному індивідуальним можливостям учнів); дбати про засвоєння гігієнічних правил, яких слід дотримуватися під час письма.

Враховуючи вікові особливості розвитку шестирічних учнів (слабкість дрібних м'язів руки, недостатня регуляція рухів під час письма, значна стомлюваність за тривалого напруження, недостатня сформованість зорового сприйняття графічного образу букви), програма не рекомендує форсувати навчання письма. Зокрема, опанування письма великих літер складної конфігурації може відбуватися не одночасно з навчанням відповідних рядкових (малих) букв, а з певним інтервалом. Однак за умови належної підготовленості учнів до опанування графіки письма вчитель може планувати вивчення малої і великої літер синхронно. Особливо такі можливості з'являються у II семестрі.

Програма не передбачає обов'язкового навчання першокласників безвідривного письма – за винятком таких випадків, де безвідривні поєднання букв є природними (*ми, не*) і не потребують повторного проведення по одній і тій самій лінії чи руху руки у зворотному напрямку по цій самій лінії (*ол, по, оо*). Поєднання з овальними та півовальними елементами відбувається за допомогою коротких прямих чи дугоподібних ліній.

За наявності в класі дітей, у яких переважають дії лівою рукою (визнаних лівшами після відповідної консультації з лікарем), учитель має корегувати методику навчання таких учнів, не наполягаючи на переучуванні їх на письмо правою рукою.

У процесі навчання грамоти важливо враховувати вміння, набуті дітьми в дошкільному віці. Учитель має забезпечити посилене навчальне навантаження тим учням, які певною мірою вміють читати й писати, та надати індивідуальну допомогу менш підготовленим.

Важливим завданням читання в I класі є пробудження у школярів інтересу до дитячої книжки, формування початкових умінь самостійно з нею працювати.

У добукарний і букварний періоди навчання, коли учні ще недостатньо опанували грамоту, вони з допомогою вчителя вчаться сприймати текст на слух (аудіювання). Поступово педагог залучає школярів до самостійного прочитування знайомих складів, слів на обкладинці книжки, в кінці букварного та в післябукварний період – до самостійного читання.

Першокласники засвоюють також найпростіші структурні елементи дитячої книжки, основні правила гігієни читання і розглядання книжки, накопичують досвід спілкування з однолітками та дорослими на основі прослуханого (прочитаного). Навчальним матеріалом на таких заняттях слугують дитячі книжки, які добираються з урахуванням вікових особливостей учнів, їхніх читацьких інтересів, уподобань, видо-жанрового, тематичного, авторського розмаїття, санітарно-гігієнічних вимог до видань для 6-річних першокласників. Це доступні дитячі книжки у типовому оформленні – основні написи (прізвище автора, назва книжки) розташовані на звичних місцях, виконані шрифтом, що легко прочитується, зміст ілюстрації на обкладинці відповідає назві книжки.

Бажано, щоб до кожного заняття добиралася нова книжка, і до кінця навчання в I класі учні здобули уявлення про те, що книжковий світ багатий і розмаїтий, у ньому кожна дитина може задовольнити свої пізнавальні інтереси, з книжкою можна цікаво проводити дозвілля.

У процесі навчання відбувається поступове ускладнення навчального матеріалу за такими показниками: кількість уміщених у книжці творів (від одного до трьох і більше), тип видання (книжка-твір, книжка-збірка; авторська, тематична, збірка народних казок тощо), обсяг текстів, що опрацьовуються на одному занятті (від 1 до 2 сторінок).

У I класі на роботу з дитячою книжкою рекомендується відводити до 20 хвилин уроку навчання грамоти (*один раз на 2 тижні*). Якщо учні класу мають достатній рівень розвитку навички читання, учитель може проводити заняття з дитячою книжкою протягом усього уроку.

II. Мовленнєва змістова лінія

Програма передбачає набуття учнями елементарних знань про мовлення: усне і писемне, діалогічне й монологічне; про особливості висловлювань, зумовлені їх комунікативними завданнями, ситуацією спілкування. Однак основну увагу в навчанні слід приділяти розвитку умінь здійснювати всі види мовленнєвої діяльності: **слухання-розуміння** (аудіювання), **говоріння**, **читання**, **письмо**. З цією метою необхідно використовувати спеціальні види роботи, забезпечувати регулярний контроль за сформованістю відповідних умінь.

В основі розвитку різних навичок мовленнєвої діяльності лежить уміння слухати і розуміти усне мовлення. Учні, для яких українська мова є рідною, безумовно, володіють цим умінням на побутовому рівні. Однак у шкільному навчанні постійно збільшується лексичний запас, ускладнюється граматичний лад мовлення, розширюється тематика й поглиблюється логіка міркувань у висловлюваннях, що пропонуються для слухання. При цьому значно підвищуються вимоги до швидкості, точності сприйняття усного мовлення, розуміння прослуханого, уміння зосереджувати довільну увагу протягом більш тривалих відрізків часу. Усе це зумовлює необхідність удосконалювати навичку **аудіювання** не тільки в початкових, а й у наступних класах школи.

Школярів необхідно вчити стежити за розвитком думки, адекватно сприймати емоційно-оцінну інформацію; помічати в тексті слова, найважливіші для розуміння висловлювання; усвідомлювати значення загального тону, тембру, темпу, сили голосу.

Розвиток уміння уважно слухати, розуміти прослухане, виконувати після одного прослуховування певні завдання відбувається не тільки на матеріалі зв'язних (діалогічних і монологічних) висловлювань, а також на складеному з окремих одиниць різних мовних рівнів. У вправлянні з аудіювання, як правило, використовують фронтальні види роботи; для неї плануються завдання, виконання яких не вимагає (чи майже не вимагає) від учня

усних чи письмових висловлювань. До таких завдань належать: виконання дії, описаної у тексті, малюнок за текстом; вибір правильної відповіді на запитання до тексту із кількох пропонуваніх варіантів тощо.

Формування та розвиток навичок мовленнєвої діяльності передбачає роботу над побудовою діалогічних і монологічних висловлювань – усних і письмових. Мається на увазі переказ готових текстів і побудова своїх висловлювань на добре знайомі учням теми: на основі прочитаних чи прослуханих творів, переглянутих фільмів, розповідей родичів, знайомих про ті чи інші події, про випадки із повсякденного життя школярів тощо. Необхідно пропонувати учням складати усні і письмові висловлювання з безпосередньою комунікативною метою (запрошення, вітання, вибачення, оголошення).

Ця робота виконується учнями самостійно або з опорою на різні допоміжні матеріали, пропоновані вчителем, – план, ключові словосполучення, речення, початок чи кінець майбутнього висловлювання, малюнок чи серія малюнків тощо. Характер, кількість допоміжного матеріалу залежать від ступеня підготовленості школярів, від мети роботи.

Важливо, щоб в організації мовленнєвої діяльності учнів на уроках склалися такі ситуації, які спонукали б їх до **говоріння**. З цією метою використовуються сюжетно-рольові ігри, в яких умовно визначається місце дії (*у класі, автобусі, парку, магазині*), співрозмовник (*товариш, молодший брат, мама, гість з іншого міста, села*), мета висловлювання (*про щось розповісти, повідомити, переконати, виправдатись тощо*).

У розвитку усного (діалогічного, монологічного) мовлення доцільно широко використовувати роботу в парах і невеликих групах, яка дає можливість висловитись більшості учнів класу. При цьому важливо прищеплювати школярам культуру спілкування, яка виявляється не тільки в доречному використанні формул мовленнєвого етикету, а й в умінні уважно слухати співрозмовника, призупиняти своє мовлення, щоб дати можливість висловитись іншому, погоджувати власні репліки з тим, що сказав співрозмовник, в умінні сказати йому добре слово, висловити критичне зауваження в такій формі, щоб нікого не образити.

Розвиваючи **писемне мовлення** молодших школярів, учитель має заохочувати їх занотовувати свої думки, враження, писати про те, що їх справді хвилює. Важливим фактором є така організація роботи, за якої у того, хто робить записи, були б зацікавлені читачі або слухачі, готові обговорити написане (передусім його зміст, а не огріхи в побудові речень, правописі). При цьому необхідно заохочувати школярів удосконалювати, виправляти, переписувати свої роботи.

Важливе місце в системі роботи над розвитком мовленнєвої діяльності учнів відводиться урокам розвитку зв'язного мовлення, які рекомендується проводити один раз на два тижні: у 2-4 класах – це окремий урок (*17 годин на рік*), а в 1 класі – фрагмент уроку протягом 15-20 хвилин. Основна мета цих уроків у 1 класі – ознайомлення учнів із тематичними групами слів («*Навчальне приладдя*», «*Явища природи*», «*Ввічливі слова*» і т. ін.); збагачення їхнього лексичного запасу словами – назвами предметів, ознак, дій; формування уміння будувати з вивченими словами словосполучення і речення, пов'язувати 2-3 речення у зв'язну розповідь. У першому класі зв'язні висловлювання будуються усно. Важливо, щоб теми для них були цікавими дітям, торкалися подій з їхнього повсякденного життя. Уже з першого року навчання слід спонукати учнів до висловлювання власних думок, своїх оцінних суджень, висновків, порад тощо.

Уроки розвитку зв'язного мовлення в 2 класі присвячуються ознайомленню школярів із виражальними засобами мови: порівняннями, епітетами, метафорами (без уживання термінів). Учні повинні навчитися правильно їх розуміти і доречно вживати у своєму мовленні. У другокласників також формуються вміння редагувати деформовані речення і тексти, будувати розповіді, описи за малюнком і запитаннями, серією малюнків, даним початком, опорними словами тощо. Творчі роботи, як правило, виконуються усно. Однак, починаючи з II семестру, учням потрібно пропонувати самостійно записувати в зошити невеликі висловлювання (3-4 речення).

У 3 класі на всіх уроках розвитку зв'язного мовлення в учнів формуються вміння будувати письмові висловлювання. А саме: перекази текстів, розповіді, описи, міркування з використанням певних допоміжних матеріалів – запитань, опорних слів, даного початку, плану тощо. Перед виконанням кожної письмової творчої роботи обов'язковим має бути підготовчий етап уроку. Він передбачає лексичну роботу (тлумачення значення окремих слів, добір синонімів, виражальних засобів мови, образних слів і словосполучень та ін.); складання плану майбутнього переказу чи твору; іншу підготовчу роботу (повторення правил пунктуації, правопису окремих слів, структури тексту тощо). У доборі тематики текстів для переказів і учнівських творів необхідно враховувати інтереси дітей, практичне спрямування та виховне значення текстів. Важливо навчити третьокласників письмово висловлювати своє ставлення до того, про що вони пишуть.

Робота на уроках розвитку мовлення в 4 класі передбачає формування в учнів умінь писати твори на основі своїх спостережень, вражень від екскурсії, з обґрунтуванням власної думки, аргументацією свого вибору, власною оцінкою героїв прочитаного тексту чи переглянутого фільму тощо. Значна частина уроків розвитку мовлення відводиться на формування умінь писати докладний переказ тексту, можливе також ознайомлення з іншими видами переказів: стислим, вибіркоким, творчим. Складання плану і написання творчої роботи кожний учень здійснює самостійно. Колективно клас працює лише на підготовчому етапі уроку. Індивідуальна допомога вчителя у вигляді консультації, додаткової інструкції, поради можлива окремим учням, які цього потребують.

Одним із найважливіших видів мовленнєвої діяльності, робота над яким відбувається в початкових класах, є **читання**. У 2-4 класах для роботи з читання відведено спеціальні уроки, але й на уроках української мови цьому виду мовленнєвої діяльності важливо приділяти належну увагу.

Насамперед треба мати на увазі, що у навчанні мови широко використовуються тексти, робота над якими має розпочинатися з читання (вголос або мовчки), побіжної перевірки розуміння й обговорення окремих фрагментів. Специфікою роботи з читання на уроках мови є те, що увагу дітей слід особливо привертати до правильного вимовляння, значення слів; інтонації речень, різних за структурою; змістового поділу речень за допомогою пауз,

мелодики та ін. Ці аспекти залишаються у сфері уваги і на уроках читання, але там акценти частково переміщуються в бік елементарного літературознавчого аналізу.

Загалом формування, розвиток навичок з усіх видів мовленнєвої діяльності, будучи головною метою початкового навчання, займає не менше половини навчального часу на уроках мови.

III. Мовна змістова лінія

Учні одержують загальні уявлення про мову як засіб спілкування, пізнання, впливу; про існування у світі різних мов (споріднених і неспоріднених), про державну мову та інші мови, що функціонують в Україні.

Початкове навчання мови передбачає пропедевтичну роботу з формування у школярів знань про одиниці різних мовних рівнів (текст, речення, слово в його лексичному і граматичному значеннях, звуки мовлення).

Структурування розділів з вивчення зазначених мовних одиниць у підручниках для 2-4 класів може здійснюватися по-різному, за принципом науково обгрунтованої методичної доцільності.

Основна увага має приділятися практичним аспектам: роботі над значенням слова і кількісному нарощуванню словникового запасу учнів, збагаченню їхнього мовлення різними граматичними формами, розвитку вміння користуватися мовними засобами відповідно до норм літературної мови (орфоепічних, лексичних, граматичних); умінню аналізувати, оцінювати власну мовленнєву творчість, удосконалювати її.

Практична спрямованість початкового навчання виявляється і в тому, що навчальні досягнення молодших школярів з мови оцінюються не стільки за знаннями про мову, скільки за мовними вміннями: будувати речення, різні за структурою (прості і складні, з однорідними членами речення, звертанням та ін.), за метою висловлювання та інтонацією; уміння правильно утворювати форми слова і будувати словосполучення; дотримуватися норм лексичної сполучуваності, норм вимови, наголошування слів.

Важливим навчальним умінням, яке підлягає обов'язковому контролю, є вміння застосовувати українську абетку (алфавіт) для відповідного розташування списків слів, користування навчальними словниками та іншою довідковою літературою.

В опануванні української мови важливо враховувати те, що вона є не тільки предметом навчання, а й засобом засвоєння інших предметів шкільної програми. Тому на уроках української мови необхідно опрацьовувати і мовний матеріал, який використовується на уроках з інших предметів, щоб забезпечити загальну мовленнєву культуру учнів. Так, на уроках мови доцільно регулярно пропонувати для практичних завдань складання словосполучень, речень зі слів, що належать до тих частин мови, поглиблена робота над якими не передбачається програмою початкових класів, але якими учні часто користуються, починаючи з першого класу. Це числівники в різних відмінках (*до шістдесяти п'яти додати п'ять...*), прислівники, прикметники вищого й найвищого ступенів порівняння (*швидко – швидше – найшвидше; великий – більший – найбільший* і под.), займенники різних розрядів (*цей, той, всякий, самий* та ін.).

Одним із важливих завдань початкового навчання мови є **формування елементарних умінь орфографічно правильно писати слова, вживати пунктуаційні знаки.**

Основою орфографічної грамотності є вміння співвідносити фонетичний і графічний образи слова, позначати звуки слова відповідними буквами без їх пропусків, замінь, вставлянь і переставлянь. Учні початкових класів мають оволодіти цими уміннями і безпомилково писати слова за фонетичним принципом. Крім того, вони мають засвоїти і самостійно користуватись у процесі письма тими правилами правопису, алгоритм застосування яких є простим (1-2 кроки у міркуванні, наприклад, уживання знака м'якшення в кінці слова, прописної літери у власних назвах; написання *не* з дієсловом тощо).

Інші правила, які передбачають складний алгоритм застосування, засвоюються на пропедевтичному рівні; ознайомлення з ними і їх застосування здійснюється під керівництвом учителя. Це, наприклад, правила про написання слів з ненаголошеними голосними [e], [и], дзвінкими і глухими приголосними, які піддаються взаємній асиміляції, правопису ненаголошених відмінкових та особових закінчень та ін.

До текстів контрольних і перевірних робіт на знання правил, що передбачають певний алгоритм застосування, вносяться тільки ті слова, які попередньо були опрацьовані на уроках у різних видах навчальних завдань.

Важливою частиною роботи з орфографії в початкових класах є засвоєння списку слів, вимову і написання яких школярі мають запам'ятати. Перевірка засвоєння цих слів (за попередні і поточний роки навчання) є обов'язковою частиною контролю за сформованістю правописних умінь.

Робота над правописом охоплює також засвоєння правил використання зазначених у програмах пунктуаційних знаків.

Визначальним умінням, яке має бути сформоване на початковому етапі навчання мови, є орфографічна і пунктуаційна зіркість: бачити в тексті особливості графічної форми слова, помічати пунктуаційні знаки у простих випадках, усвідомлювати їх роль у реченні, а також самостійно виправляти допущені помилки, зіставляючи написане зі зразком. Це уміння формується у процесі виконання школярами системи відповідних вправ на списування, різних видів навчальних диктантів, у роботі над помилками.

Важливим складником початкового навчання мови є **формування графічних навичок, техніки письма.** Необхідно прагнути, щоб письмо молодших школярів було охайним, розбірливим; його швидкість має задовольняти навчальні потреби учнів з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей.

Робота над каліграфією, технікою письма не обмежується періодом навчання грамоти, а продовжується в наступних класах. Увага до цього аспекту письма необхідна не тільки під час виконання школярами спеціальних вправ у написанні окремих літер, їх елементів, буквосполучень, слів, а й під час виконання всіх інших письмових робіт (списування, письмо під диктування, з пам'яті та ін.).

Важливим завданням учителя початкових класів є формування в учнів уміння писати на дошці з орієнтацією на її площину, регулювати розміри букв, дотримуватися горизонтальності рядків, доцільно розташовувати матеріал тощо.

Робота з письма передбачає формування у школярів культури оформлення письмових робіт (відступ від попередньої роботи чи від верхнього краю сторінки, розташування на рядку заголовка, дотримання абзаців, полів, охайність підкреслень, виправлень тощо).

IV. Соціокультурна змістова лінія

Соціокультурна змістова лінія передбачає загальнокультурний розвиток молодших школярів та підготовку їх до життєдіяльності в українському соціумі і реалізується через виховні цілі уроків української мови шляхом використання текстів такої тематики (тематика текстів не розписана по класах, але передбачає її використання з урахуванням вікових особливостей і потреб учнів відповідного класу).

Сім'я: повага до старших членів родини, допомога їм, професії батьків, сімейні свята, культура прийому гостей, сімейний відпочинок (подорожі, пікніки, екскурсії тощо), дозвілля, заняття за інтересами, режим дня, самообслуговування, турбота про здоров'я, загартування, заняття спортом, гігієнічні вимоги до користування телевізором, комп'ютером.

Школа: ставлення до школи, повага до вчителів, дружні стосунки з однокласниками, взаємодопомога, дружба, ставлення до новачків у класі, шкільні свята і традиції, шкільна бібліотека, шкільні гуртки, інші позакласні заходи.

Громадські місця: правила етикетної поведінки в транспорті, магазині, поліклініці, аеропорту, кінотеатрі, музеї, зоопарку, цирку, на вулиці, ігрових майданчиках, вокзалі, екскурсії, виставці, концерті, під час спілкування мобільним телефоном, правила поведінки зі знайомими і незнайомими людьми різного віку і статусу.

Рідний край: назва рідного міста чи села, вулиці, річки, природа рідного краю, поведінка на природі, турбота про природу, історичне минуле, визначні місця, відомі люди, традиції, добрі справи для рідного краю.

Батьківщина: назва, державні символи, розташування України в Європі, Україна – спільний дім для всіх народів, які її населяють, роль української мови як державної, державні свята, події історичного минулого, відомі люди минулого й сьогодення, українські національні символи, традиції, народні свята, дитячі фольклорні твори, повага до людей інших національностей, їхніх звичаїв і традицій.

V. Діяльнісна змістова лінія

Діяльнісна лінія передбачає формування в молодших школярів загальнонавчальних умінь і навичок:

- *навчально-організаційних* (розуміти визначену вчителем мету навчальної діяльності, організувати робоче місце, раціонально розподіляти час, планувати послідовність виконання завдання, організувати навчальну діяльність у взаємодії з іншими її учасниками (у парі, малій групі));

- *навчально-інформаційних* (самостійно працювати з підручником, шукати нову інформацію з різних джерел, користуватися довідниковою літературою, зосереджено слухати матеріал, зв'язно, послідовно, доказово відповідати, вести діалог);

- *навчально-інтелектуальних і творчих* (аналізувати мовні явища, порівнювати, виділяти головне, узагальнювати, встановлювати і пояснювати причинно-наслідкові зв'язки, вилучати зайве, групувати й класифікувати за певними ознаками, висловлювати аргументовані критичні судження, доводити власну думку, переносити знання і способи діяльності в нові обставини, застосовувати аналогію);

- *контрольно-оцінних* (використовувати різні способи перевірки та контролю своєї діяльності, знаходити і виправляти помилки, оцінювати власні навчальні досягнення).

Ця робота здійснюється у процесі реалізації інших змістових ліній шляхом настанов учителя, використання різних алгоритмів навчальної діяльності, пам'яток, зразків, інструкцій, застосування парних і групових форм роботи, інтерактивних методів і прийомів навчання тощо.

1 клас

238 годин (7 годин на тиждень)

Для забезпечення синхронності у навчанні читання й письма в букварний період доцільно здійснити розподіл годин протягом навчального року не за семестрами, як у 2-4 класах, а за тижнями: на одному тижні планувати 4 години на читання і 3 години на письмо, а на наступному тижні – 3 години на читання і 4 – на письмо. У результаті час, відведений на читання і письмо, буде розподілено порівну.

Процес навчання грамоти в 1 класі поділяється на 3 періоди: добукварний, букварний і післябукварний. Залежно від попередньої підготовки школярів, учитель може самостійно визначати тривалість букварного періоду.

У **добукварний період** необхідно:

- розвивати усне мовлення першокласників (уміння слухати-розуміти усні висловлювання, говорити);
- формувати елементарні аналітико-синтетичні вміння у роботі над текстом, реченням, словом, звуками мовлення;

- готувати учнів до письма.

Протягом **букварного періоду** першокласники оволодівають початковими вміннями читати за букварем, писати в зошитах з друкованою основою і в зошитах із сіткою для 1 класу. Крім цього, продовжується робота з розвитку усного мовлення.

Післябукварний період призначений для вдосконалення уміння читати, писати, робити елементарні аналітико-синтетичні операції з одиницями різних мовних рівнів, для розвитку усного мовлення, виконання завдань і вправ з читання і письма за підручником (навчальним посібником), який готує учнів до вивчення в 2 класі окремих курсів – української мови і літературного читання.

І. Навчання грамоти

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Навчання читати Добукварний період (14 годин) Практичне ознайомлення зі словами – назвами предметів, ознак, дій, граматичними питаннями до них. Розрізнення назв предметів за питаннями <i>хто це? що це?</i> Умовне позначення слів. Практичне ознайомлення з реченням. Спосіб умовного позначення речень. Складання речень за поданою графічною схемою. Поділ слів на склади. Поняття про наголос, наголошений склад.</p> <p>Мовні і немовні звуки.</p> <p>Уявлення про голосні і приголосні звуки, тверді і м'які приголосні, умовне позначення їх на письмі. Звуковий аналіз простих за звуковою будовою слів. Побудова звукової схеми слів.</p> <p>Букварний період (89 годин) Позначення звуків буквами. Ознайомлення з буквами, які позначають голосні і приголосні звуки. Навчання основного прийому читання прямого складу з орієнтацією на букву, що позначає голосний звук. Практичне ознайомлення зі способами позначення м'якості приголосних звуків.</p> <p>Ознайомлення з апострофом ('). Використання апострофа для того, щоб показати, що наступні за ним букви <i>я, ю, є, ї</i> позначають два звуки: [й] + відповідний голосний. Ознайомлення з буквами <i>г, ц</i> та буквосполученнями <i>дж, дз</i> і їх звуковими значеннями. Читання слів із ними. Читання слів із поступовим ускладненням їх звуко-складової структури. Складове читання і читання цілими словами. Навичка миттєвого впізнавання найбільш уживаних у букварі слів, що складаються з 2-4 літер (<i>ти, де, та, так, дім, хто, мама, вона, стіл, брат</i>) і коротких сполучень слів (<i>я був, я і ти</i> і под.). Читання речень, коротких текстів із вивченими буквами. Правильне інтонування речень, у кінці яких стоять різні розділові знаки. Практичне засвоєння розділових знаків: крапка, кома, знак питання, знак оклику.</p> <p>Післябукварний період (16 годин) Після вивчення букваря уроки читання будуються на основі навчального матеріалу, призначеного для удосконалення основних якостей читацької навички – усвідомленості, правильності, виразності, а також швидкості, наближеної до повільної зв'язної розповіді. Читання текстів, які супроводжуються різноманітними навчальними завданнями, спрямованими на вдосконалення читацької навички й усвідомлення прочитаного тексту, підготовку учнів</p>	<p>Учень (учениця): <i>має уявлення</i> про номінативну роль слова; <i>розрізняє</i> назви істот і неживих предметів; <i>розпізнає</i> слова – назви ознак, дій, <i>ставить</i> до них питання; <i>позначає</i> слова умовними значками; <i>виокремлює</i> речення з мовного потоку; <i>аналізує</i> їх за кількістю слів; <i>будує</i> графічні схеми речень; <i>складає</i> речення за поданою графічною схемою; <i>вимовляє</i> слова по складах; <i>визначає</i> на слух склад, який вимовляється з більшою силою голосу; <i>має уявлення</i> про мовні і немовні звуки; <i>розрізняє</i> голосні і приголосні звуки, тверді і м'які приголосні, <i>умовно позначає</i> їх на письмі; <i>робить</i> звуковий аналіз простих за звуковою будовою слів; <i>будує</i> їх звукову схему, використовуючи умовні позначення звуків;</p> <p><i>впізнає</i> і <i>розрізняє</i> букви на позначення голосних і приголосних звуків;</p> <p><i>читає</i> прямі склади типу «ПГ», «ПТ»;</p> <p><i>читає</i> склади і слова з буквами <i>і, я, ю, є, ь</i> в різних позиціях: на початку слова, складу, після букв на позначення приголосних звуків; <i>читає</i> слова з апострофом;</p> <p><i>читає</i> слова з буквами українського алфавіту <i>г, ц</i> і буквосполученнями <i>дж, дз</i>;</p> <p><i>читає</i> слова складами (окремі слова нескладної структури – цілком);</p> <p><i>читає</i> букварні тексти цілими словами (окремі слова ускладненої структури – за одиницями читання), правильно інтонуючи речення, різні за метою висловлювання та інтонацією – розповідні, питальні, спонукальні, окличні (<i>без уживання термінів</i>) з орієнтацією на відповідні розділові знаки;</p> <p><i>читає</i> доступні тексти правильно, виразно, усвідомлюючи їх зміст; <i>дотримується</i> швидкості читання, наближеної до повільної зв'язної розповіді;</p>

<p>до роботи в 2 класі за Читанкою.</p> <p>2. Навчання письма. Графічні навички письма. Техніка письма. Культура оформлення письмових робіт <i>Добукварний період</i> (14 годин) Посадка учня під час письма.</p> <p>Положення ручки (олівця) в руці під час письма. Розташування зошита на парті під час письма. Рух пальців під час зображення графічних фігур. Рух кисті і передпліччя уздовж рядка в процесі виконання графічних вправ. Зображення ліній і фігур, штрихування, розфарбовування. Зображення ліній, схожих на елементи букв.</p> <p>Орієнтування на сторінці зошита і в графічній сітці.</p> <p><i>Букварний період</i> (89 годин) Комунікативна спрямованість процесу письма.</p> <p>Відомості про рукописні букви та пунктуаційні знаки.</p> <p>Правила поєднання елементів букв. Правила письма малих і великих букв.</p> <p>Типи поєднань малих букв. Типи поєднань великих і малих букв. Позначення звуків, сприйнятих на слух, відповідними рукописними буквами. Списування з рукописного і друкованого текстів.</p> <p>Письмо під диктування.</p> <p>Функції пунктуаційних знаків.</p> <p>Робота у зошиті без друкованої основи.</p> <p><i>Післябукварний період</i> (16 годин) Використання набутих умінь і навичок письма (охоплюючи правописну грамотність) для різного виду письмових робіт.</p> <p>Робота у звичайному зошиті із сіткою № 1 (без друкованої основи)</p>	<p><i>розуміє й адекватно виконує</i> короткі інструкції до навчальних завдань у підручнику та запропонованих учителем (для виконання індивідуально, в парах, у групах).</p> <p>Учень (учениця): <i>свідомо приймає</i> правильну позу перед початком письма; <i>показує</i> правильне положення ручки в руці, <i>тримає</i> її великим, середнім і вказівним пальцями; <i>кладає правильно</i> зошит на парту перед початком письма і <i>зберігає</i> таке його положення в процесі письма; <i>правильно рухає</i> пальцями під час зображення невеликих фігур, розфарбовування; <i>рухає знаряддя</i> письма уздовж рядка за допомогою кисті і передпліччя на мізинному пальці; <i>показує</i> верхню, нижню, ліву, праву сторони сторінки; початок, середину, кінець рядка; <i>проводить лінії</i>: вертикальні, горизонтальні, похилі (ліворуч, праворуч); <i>зображує</i> прямі, ламані, хвилясті, петельні лінії перервними і неперервними (у міру можливого) рухами руки; <i>правильно пише</i> прямі з верхнім і нижнім заокругленнями, верхні та нижні петлі, овали, півовали; <i>знаходить і показує</i> всі лінії графічної сітки зошита (верхня і нижня рядкові лінії, міжрядкова, похила);</p> <p><i>розрізняє</i> друковане і рукописне письмо; <i>пояснює</i> важливість рукописного письма, необхідність його естетичного вигляду; <i>упізнає і називає</i> за алфавітом малі і великі рукописні букви; <i>пише</i> їх із дотриманням правильної форми, висоти, ширини; <i>поєднує</i> безвідривно елементи букв природного злиття; букви за типами поєднань: верхнє, середнє, нижнє;</p> <p><i>пише</i> слова зв'язно, ритмічно, з однаковим нахилом букв; <i>розташовує</i> слова і речення в основному рядку; <i>списує</i> склади, слова, речення з рукописного і друкованого тексту; <i>пише під диктування</i> склади, слова, речення; <i>називає і вживає</i> на письмі пунктуаційні знаки: <i>крапку, кому, тире, знаки оклику і питання</i>; <i>дотримується</i> гігієнічних вимог у процесі письма;</p> <p><i>списує</i> друкований і рукописний текст, дотримуючись каліграфічних вимог; <i>виконує</i> мовні завдання –фонетико-графічні, лексичні, граматичні; <i>пише під диктування</i> слова, речення з 3-4 слів (з урахуванням службових слів), у яких написання не розходиться зі звучанням, зв'язний текст, у якому написання слів відповідає вимові (інші слова записуються на дошці або продиктовуються орфографічно)</p>
---	--

II. Мовленнєва змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
-----------------------------	---

<p>1. Аудіювання – слухання-розуміння усного мовлення (протягом року) Сприймання на слух матеріалу, що складається з декількох звуків, складів, слів, словосполучень, виявлення серед них тих, які відповідають зазначеним прикметам.</p> <p>Сприймання на слух, розуміння, запам'ятовування з 1-2 прослуховувань змісту невеликих (за складністю подібних до букварних) текстів, що належать до художнього й розмовного стилів (казка, розповідь, вірш).</p> <p>Сприймання на слух інструкцій, що стосуються виконання навчальних дій чи ігрових завдань.</p> <p>2. Говоріння (протягом року) Формування вміння регулювати дихання, силу голосу, темп мовлення. Читання напам'ять віршів, загадування загадок, промовляння скоромовок тощо.</p> <p>Відтворення (за ролями) діалогів із прослуханих казок, розповідей. Побудова запитань і відповідей на них за прослуханим чи прочитаним текстом, малюнком, діафільмом, навчальною ситуацією у класі та ін.</p> <p>Складання, розігрування діалогів за темами, близькими до життєвого досвіду дітей, після попередньої підготовки (обговорення змісту, робота зі словом, словосполученням, етикетними мовленнєвими формулами, що використовуються у діалогах). Повторення зразка зв'язного висловлювання, запропонованого вчителем.</p> <p>Переказування невеликого прослуханого тексту з опорою на подані словосполучення, запитання, план (на початку року вчитель пропонує зазначену вище допомогу усно, а в кінці року – і в письмовій формі). Побудова зв'язного висловлювання за поданим початком і малюнком (серією малюнків), на основі прослуханого тексту, випадку з життя.</p> <p>3. Читання (протягом року) Роль уміння читати в житті школярів і дорослих людей.</p> <p>Усвідомлене читання доступних текстів.</p> <p>Правильне інтонування речень, у кінці яких стоять різні розділові знаки.</p> <p>Робота з дитячою книжкою Практичне ознайомлення учнів зі змістом понять: письменник, його прізвище, назва (заголовок) книжки (твору), малюнок (ілюстрація), обкладинка, написи на ній, корінець, сторінка.</p> <p>Формування умінь правильно називати книжку</p>	<p>Учень (учениця): <i>розрізняє</i> сприйнятті на слух мовні одиниці: звуки, склади, слова, словосполучення; <i>встановлює</i> кількість почутих звуків, складів у словах, слів у реченнях; <i>виявляє</i> серед звуків, складів, слів ті, які є «зайвими», відповідають зазначеним прикметам, наприклад, починаються певним звуком і под.; <i>слухає і розуміє</i> усне висловлювання (сюжетний текст), звучання якого триває до 1 хвилини (80-100 слів); <i>виокремлює</i> в почутому слова із заданими ознаками (на початку року – після кількох прослуховувань, у кінці – після одного-двох); <i>фіксує</i> початок і кінець тексту; <i>визначає на слух</i> кількість речень (2-4) у тексті; кількість слів у реченні (до 4 слів); <i>відповідає на запитання</i> за змістом прослуханого (<i>хто? що? де? коли? як?</i>); <i>розповідає</i>, про що мовиться у тексті, який прослуховується; <i>висловлює співпереживання</i> з діючими особами у процесі слухання тексту; <i>виконує</i> навчальні та ігрові дії відповідно до прослуханої інструкції.</p> <p>Учень (учениця): <i>регулює</i> дихання, силу голосу і темп мовлення у процесі виконання навчальних завдань; <i>читає напам'ять</i> до 5 віршів (з Букваря або інших джерел); <i>відтворює</i> за зразком інтонацію речень, різних за метою висловлювання; <i>відтворює</i> в особах (з іншим учнем або вчителем) прослуханий діалог; <i>формулює</i> запитання за змістом прослуханого тексту чи іншим джерелом інформації; <i>відповідає</i> на поставлене запитання;</p> <p><i>уважно слухає</i> співрозмовника й <i>адекватно відповідає</i> на його запитання, самостійно формулює репліки (запитання) до співбесідника за змістом попередньо підготовленої короткої розмови на добре знайому тему; <i>повторює</i> услід за вчителем зразок зв'язного висловлювання зі збереженням змісту та інтонаційних особливостей висловлювання; <i>переказує</i> сюжетний текст букварного типу;</p> <p><i>самостійно буде</i> зв'язне висловлювання за поданим початком і малюнком (ілюстрацією, серією малюнків), на основі прослуханого тексту або випадку з життя.</p> <p>Учень (учениця): <i>висловлюється</i> про значення вміння читати в житті людини і прагне опанувати його; <i>читає</i> вголос у темпі 20-30 слів за хвилину доступні тексти цілими словами (окремі слова ускладненої структури – за одиницями читання); <i>розуміє</i> зміст прочитаного; <i>правильно інтонує</i> речення, різні за метою висловлювання та інтонацією, відповідно до розділових знаків;</p> <p><i>практично розрізняє, називає</i> структурні елементи дитячої</p>
--	---

<p>(твір): спочатку прізвище письменника, потім назву. Формування початкових умінь читати-розглядати дитячу книжку.</p> <p>Ознайомлення школярів із періодичними виданнями (дитяча газета, журнал).</p> <p>Практичне ознайомлення учнів із поняттями: <i>бібліотека, бібліотекар, читальна зала.</i></p> <p>Ознайомлення школярів з основними правилами гігієни читання-розглядання, із правилами збереження книжки, правилами поведінки в бібліотеці.</p> <p>4. Письмо (протягом року) Уявлення про те, що письмо є важливим винаходом, який дає змогу передавати інформацію на відстані, зберігати її тривалий час. Переваги письма над іншими засобами передачі інформації (жести, умовні знаки, звукові сигнали та ін.). Роль умінь писати в житті людей. Переваги грамотної людини над неграмотною. Добір і записування назви малюнків.</p> <p>Складання і записування речень за ілюстраціями, навчальною ситуацією, подіями з життя тощо</p>	<p>книжки: обкладинка, корінець, сторінка; <i>виділяє, показує</i> на обкладинці та в середині книжки назву (заголовок) твору, прізвище письменника, ілюстрації; <i>правильно називає</i> книжку (твір): спочатку прізвище письменника, потім назву (заголовок); <i>розглядає</i> дитячу книжку (ілюстрації, назву, прізвище письменника); <i>висловлює</i> припущення (кілька слів), про що може розповісти ця книжка; <i>практично розрізняє</i> дитячі періодичні видання: газету, журнал; <i>правильно називає</i> 1-2 дитячі журнали (наприклад, «Малютко», «Пізнайко»); <i>пояснює</i>, для чого існують бібліотека, читальна зала, книжкова виставка, хто допомагає вибрати книжку в бібліотеці; <i>дотримується</i> (під керівництвом учителя) правил збереження дитячої книжки, гігієни читання-розглядання, елементарних правил поведінки в бібліотеці.</p> <p>Учень (учениця): <i>розрізняє</i> види письма: друкованого, рукописного, малюнкowego; <i>розуміє</i> їх значення для спілкування між людьми на відстані й у часі;</p> <p><i>добирає і записує</i> (за допомогою вчителя) назву малюнка; <i>складає, записує</i> (самостійно та з допомогою вчителя) речення за ілюстраціями, навчальною ситуацією, створеною вчителем</p>
---	---

III. Мовна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Текст. Речення. Слово (протягом року) Усні й письмові висловлювання, текст. Зміст, заголовок тексту; відповідність заголовка змісту тексту. Поділ зв'язного висловлювання на речення; встановлення меж речення на слух і за графічними ознаками (велика літера у першому слові, розділові знаки в кінці). Спостереження за інтонацією розповідних, питальних, спонукальних речень, а також окличних речень (без уживання термінів) і виконання з ними навчальних завдань, що потребують читання й письма.</p> <p>Поділ речення на слова, розпізнавання в усному мовленні і на письмі прийменників, сполучників, часток як окремих слів (без термінів). Побудова графічних схем речень, які складаються з 1-5 слів.</p> <p>Ознайомлення зі словами – назвами предметів, ознак, явищ дійсності.</p> <p>Робота над усвідомленням учнями лексичного значення слова.</p> <p>Поширення речень іншими словами за змістом.</p> <p>2. Звуки і букви. Склад. Наголос (протягом року)</p>	<p>Учень (учениця): <i>розрізняє</i> усні і письмові висловлювання, текст; <i>вибирає</i> з поданих або <i>добирає самостійно</i> заголовок до тексту букварного типу; <i>визначає</i> кількість речень у тексті (з 2-4 речень); <i>виявляє</i> їх межі за графічними орієнтирами;</p> <p><i>інтонаційно правильно вимовляє</i> (читає) речення, різні за метою висловлювання, і відповідно <i>оформляє</i> їх на письмі; <i>упізнає</i> речення за певною комунікативною ознакою (містить запитання, прохання, побажання та ін.); <i>визначає</i> кількість слів у реченні, яке складається з 1-4 слів (на слух під час читання); <i>складає</i> графічні схеми простих речень (до 5 слів), у тому числі зі службовими частинами мови; <i>складає</i> речення, які відповідають заданим графічним схемам; <i>упізнає і розрізняє</i> слова – назви предметів, ознак, дій; <i>ставить</i> до слів питання <i>хто? що? який? яка? яке? які? що робить? що роблять?;</i> <i>співвідносить</i> слово і зображення відповідного предмета, дії, ознаки; <i>вибирає</i> з-поміж 2-3 слів те, якому відповідає тлумачення, пропонуване вчителем;</p>

<p>Звуки мовлення у зіставленні з немовними звуками. Уявлення про те, що слова складаються зі звуків.</p> <p>Практичне ознайомлення зі смислорозрізнавальною роллю звуків; спостереження за тим, як вставляння, пропуск, заміна одного зі звуків слова може призвести до появи іншого слова (<i>сон – слон, танк – так, сини – сани</i> та ін.).</p> <p>Послідовний ряд звуків слова. Виділення (услід за вчителем і самостійно) окремих звуків слова (перший, наступний, той, що іде після такого-то звука, останній), правильно вимовляючи їх.</p> <p>Утворення складів різної структури (<i>на, нам, тра, трам</i>) з розрізнених звуків.</p> <p>Ознайомлення з голосними і приголосними звуками; дзвінками і глухими; твердими і м'якими приголосними.</p> <p>Ознайомлення з артикуляційними органами, спостереження за їх роботою під час вимовляння різних звуків.</p> <p>Удосконалення вимови окремих звуків, які мають певні вимовні труднощі: [г], [ґ], [дж], [дз], [дз'], [ц], [ц'], [ч] та ін.</p> <p>Поділ слова на склади. Повторення за вчителем слів із наступним поділом їх на склади (слово вимовляється за правилами вимови).</p> <p>Розрізнення одно-, дво-, трискладових слів.</p> <p>Наголос у слові. Повторення за вчителем слів так, щоб було чітко чути склад під наголосом (вимовляють складами; наголошений голосний трохи розтягують, начебто перепитують із подивом).</p> <p>Робота зі словами, вимовляння і наголошування яких програма вимагає запам'ятати.</p> <p>Позначення звуків буквами. Абеткові (алфавітні) назви букв.</p> <p>3. Правопис (протягом року)</p> <p>Позначення звуків буквами у тих випадках, коли написання відповідає вимові.</p> <p>Використання <i>ь</i> і букв <i>я, ю, є, і</i> для позначення м'якості приголосних звуків.</p> <p>Уживання великої літери на початку речення.</p> <p>Уживання розділових знаків у кінці речення.</p> <p>Списування навчальних друкованих і рукописних текстів.</p> <p>Письмо під диктування.</p> <p>Навчальні диктанти, матеріалом для яких є слова, речення, тексти.</p> <p>Слова, значення, вимову і написання яких учні повинні засвоїти: <i>бабуся, бджола, виразно, влітку, ворота, гроно, гумка, танок, ґрунт, гудзик, джміль, дзіґа, дзьоб, дідуць, загадка і заґадка, зозуля, ім'я, їжак, кватірка, Київ, лелєка, лінійка, лялька, новий, олень, олівєць, папір, парасолька, подруга, посередині, Україна, українська, фартух, цукерка, цукор, якір</i>(35)</p>	<p><i>доповнює</i> речення 1-2 словами за змістом, добираючи їх самостійно або вибираючи із запропонованих у підручнику, вчителем;</p> <p>Учень (учениця): <i>розрізняє</i> мовні і немовні звуки; <i>знає</i>, що слова складаються зі звуків, що звуки на письмі позначаються буквами; <i>пояснює</i> співвідношення між звуками і буквами у складі, слові; <i>пояснює</i> зміну значення слова у результаті заміни одного зі звуків; <i>правильно відтворює</i> ланцюжок звуків у почутому слові з 2-5 звуків(без явищ асиміляції); <i>виділяє</i> перший і останній звуки у будь-якому слові букварного тексту; <i>поєднує</i> окремі звуки (2-4) у склад відповідної структури; <i>розрізняє</i> голосні і приголосні звуки за звучанням та способом вимовляння; <i>правильно вимовляє</i> приголосні звуки [дж], [дз], [дз'], [ц], [ц'], [ч], щілинний звук [ґ] та проривний [ґ];</p> <p><i>поділяє</i> на склади слова з двох – трьох складів;</p> <p><i>визначає</i> наголос у дво-, трискладових словах; <i>знає</i> абеткові (алфавітні) назви букв.</p> <p>Учень (учениця): <i>правильно записує</i> слова, вимова і написання яких збігаються;</p> <p><i>правильно позначає</i> на письмі м'якість приголосних звуків;</p> <p><i>дотримується правила</i> вживання великої літери на початку речення; <i>правильно вживає</i> розділові знаки (крапка, знак питання, знак оклику) під час списування та запису на слух речень; <i>списує текст</i> (20-30 слів), дотримуючись правил каліграфії; <i>перевіряє</i> написане; <i>виправляє</i> допущені помилки; <i>пише під диктування</i> слова, речення з 3-4 слів, зв'язний текст обсягом 20-30 слів, написання яких здійснюється за фонетичним принципом; <i>правильно вимовляє, наголошує і пише</i> загальнонавчальні слова, передбачені програмою для запам'ятовування</p>
--	--

IV. Діяльнісна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Формування навчально-організаційних умінь і навичок (протягом року)</p> <p>Організація робочого місця.</p> <p>Організація навчальної діяльності.</p> <p>Взаємодія з іншими учасниками навчального</p>	<p>Учень (учениця): <i>добирає</i> необхідне обладнання до уроку, <i>розташовує</i> його на парті у правильному порядку; <i>дотримується</i> правильної постави під час сидіння за партою; <i>правильно тримає</i> ручку під час письма; <i>уважно слухає і розуміє</i> вчителя, <i>приступає до роботи</i> відразу після його настанови; <i>слухає</i> відповіді однокласників.</p> <p>Учень (учениця): <i>розрізняє</i> основні елементи навчальної книжки (обкладинка,</p>

<p>процесу.</p> <p>2. Формування навчально-інформаційних умінь і навичок (протягом року) Робота з підручником.</p> <p>Користування додатковими навчальними посібниками.</p> <p>Спілкування в процесі навчання.</p> <p>3. Формування навчально-інтелектуальних і творчих умінь та навичок (протягом року) Виконання мисленнєвих операцій.</p> <p>Творче застосування знань, умінь, способів діяльності в нових умовах (обставинах).</p> <p>4. Формування контрольних-оцінювальних умінь і навичок (протягом року) Перевірка і самоперевірка усних висловлювань і письмових робіт.</p> <p>Оцінювання результатів навчання</p>	<p>сторінка); <i>орієнтується</i> на сторінці підручника; <i>користується</i> закладкою; <i>орієнтується</i> на сторінці зошита з друкованою основою; <i>працює</i> в зошитах для письма, розвитку зв'язного мовлення тощо; <i>говорить</i> у помірному темпі, чітко, виразно, з відповідною силою голосу; <i>зосереджено слухає</i> вчителя, <i>відповідає</i> на поставлені запитання повними реченнями; <i>зв'язно передає</i> кількома реченнями почуте, побачене; <i>ввічливо звертається</i> до вчителя, учнів.</p> <p>Учень (учениця): <i>виокремлює</i> в мовному потоці певні мовні одиниці (слова в реченнях, звуки і склади у словах); <i>виділяє</i> в предметах, мовних одиницях (звуках, складах, словах, реченнях) певні характерні ознаки; <i>порівнює</i> предмети, мовні одиниці; <i>знаходить</i> у двох предметах, мовних одиницях одного рівня однакові, схожі і різні ознаки; <i>вилучає</i> «зайвий» із групи об'єднаних за певною ознакою трьох-чотирьох об'єктів (предметів, мовних одиниць); <i>робить</i> (із допомогою вчителя) висновок-узагальнення після виконання навчального завдання; <i>виконує</i> мисленнєві операції за аналогією під час самостійної роботи.</p> <p>Учень (учениця): <i>фіксує</i> помилки в усних відповідях однокласників; <i>знаходить</i> орфографічні й пунктуаційні помилки у власних письмових роботах, <i>виправляє</i> їх; <i>оцінює</i> словесно результати своєї навчальної діяльності за орієнтирами, даними вчителем (правильно, красиво, що саме; якщо помилився, то в чому, що треба змінити, як уникати подібних помилок у наступній роботі та ін.)</p>
--	--

2 клас

(119 годин)

I семестр – 64 години (4 години на тиждень)

II семестр – 55 годин (3 години на тиждень)

I. Мовленнєва змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Аудіювання – слухання-розуміння усного мовлення (протягом року) Сприймання на слух рядів із кількох звуків, складів, слів, словосполучень. Зіставлення ряду прослуханих слів із малюнком, на якому зображено один із названих предметів. Поділ прослуханих слів на групи за поданою вчителем чи обраною самостійно ознакою. Сприймання на слух текстів художнього, розмовного або науково-художнього стилів на зразках таких жанрів: казка, художня розповідь, сюжетна розповідь пізнавального характеру, вірш. Робота над усвідомленням елементів фактичного змісту (хто? що? де? коли?), запам'ятовування з одного прослуховування послідовності подій; висловлювання власної думки про персонажів, факти, події. Сприйняття на слух інструкцій, що стосуються виконання навчальних дій.</p> <p>2. Говоріння (протягом року) Розвиток уміння регулювати дихання, силу голосу, темп мовлення.</p>	<p>Учень (учениця): <i>встановлює</i> кількість почутих звуків, складів, слів у реченні (до 5), речень у мікротексті (до 4); <i>розуміє</i> значення почутих слів, словосполучень, зміст речень; <i>виявляє</i> в усному мовленні слова, які належать не до української, а іншої, спорідненої, мови;</p> <p><i>розуміє</i> після 1-2 прослуховувань художній текст, звучання якого триває 1-2 хвилини (120-200 слів);</p> <p><i>запам'ятовує</i> персонажів, послідовність подій; <i>відтворює</i> елементи фактичного змісту прослуханого;</p> <p><i>розуміє</i> й <i>адекватно виконує</i> сприйняті на слух інструкції щодо виконання поставлених учителем навчальних завдань.</p>

<p>Відтворення, розігрування діалогів із прослуханих, прочитаних казок, розповідей. Складання діалогічного висловлювання на задану тему за пропонованими вчителем допоміжними матеріалами та без них.</p> <p>Вивчення формул мовленнєвого етикету, правил спілкування.</p> <p>Переказування прослуханого чи прочитаного тексту за поданим планом.</p> <p>Самостійне переказування епізоду з переглянутого фільму, телепередачі і т. ін., виявлення свого ставлення до подій, персонажів.</p> <p>Складання розповіді на основі спостережень, власного досвіду, за малюнком, серією малюнків, заданим початком, початком і кінцівкою.</p> <p>3. Читання (протягом року)</p> <p>Розвиток навичок читання цілими словами.</p> <p>Розвиток навичок миттєвого впізнавання найуживаніших слів, що складаються з 2-3 букв, і коротких сполучень слів (<i>хто ти, ми тут</i> і подібне).</p> <p>Формування уміння миттєво (не читаючи всього підряд) розпізнавати окремі характеристики тексту: наявність або відсутність заголовка, загальна кількість абзаців.</p> <p>Читання, правильне інтонування речень, що містять звертання, однорідні члени речення.</p> <p>Читання, розуміння значення 2-3 речень, які відрізняються одним словом (у тому числі прийменником, сполучником).</p> <p>Читання, розуміння речень, подібних за значенням, але відмінних за формою (наприклад, замість <i>зошит без підпису</i> сказано <i>непідписаний зошит</i> і т. ін.).</p> <p>Читання кількох речень, знаходження серед них тих, у яких йдеться про певний предмет, місце, де відбувається дія, про причину події і т. ін.</p> <p>Читання матеріалів, які мають комунікативне навантаження: достатньо розгорнутих (порівняно з попереднім роком навчання) інструкцій до ігрових чи навчальних завдань; листів, записок різного змісту, написаних учителем чи учнями; взаємне читання учнями виконаних творчих робіт.</p> <p>4. Писемне мовлення (17 годин і протягом року)</p> <p>Складання, записування підписів під серією малюнків (назв малюнків), які можуть слугувати планом розповіді.</p> <p>Побудова і записування речень, що передають зміст малюнка; вид з вікна класу; дії, які виконуються на уроці мови чи з інших предметів.</p> <p>Складання 2-3 речень на теми, подібні до зазначених вище; пов'язування їх між собою; записування складеного зв'язного висловлювання.</p> <p>Складання записок, адресованих батькам, однокласникам, учителю, що вміщують якусь інформацію, прохання тощо. Використання в них слів ввічливості.</p> <p>Добір до тексту заголовка; удосконалення тексту із часто повторюваними словами.</p> <p>Робота з деформованим текстом: перестановка окремих речень; вилучення речення, що не відповідає темі. Записування поновленого тексту.</p>	<p>Учень (учениця): <i>регулює</i> дихання, силу голосу, темп мовлення відповідно до вимог навчальної діяльності; <i>створює</i> (спільно з однокласником (однокласницею) з попереднім обдумуванням протягом 2-3 хвилин) діалог на задану тему – 3-4 репліки для двох учасників без урахування вступних і прикінцевих етикетних формул; <i>використовує</i> у власному мовленні формули мовленнєвого етикету; <i>дотримується</i> правил спілкування; <i>усно переказує</i> текст обсягом 40-50 слів із опорою на допоміжні матеріали (ілюстрація, план, опорні слова, словосполучення); <i>висловлює</i> своє ставлення до подій, персонажів тексту;</p> <p><i>розповідає</i> про свої спостереження, події з власного життя; за ілюстраціями, поданими частинами тексту.</p> <p>Учень (учениця): <i>читає</i> цілими словами на кінець I семестру – 35-45 слів за хвилину, на кінець II семестру – 50-60 слів за хвилину;</p> <p><i>виявляє</i> змістові і структурні ознаки навчального тексту;</p> <p><i>правильно інтонує</i> речення, різні за метою висловлювання, окличні речення у монологічному і діалогічному текстах; речення зі звертанням, однорідними членами речення;</p> <p><i>читає</i> й <i>адекватно розуміє</i> тексти-інструкції до виконання завдань у підручниках, підготовлених учителем на картках тощо з різних предметів (рідної мови, читання, математики, природознавства тощо); інструкції до ігор, зміст листів, записок тощо.</p> <p>Учень (учениця): <i>самостійно добирає</i> назву і підписує малюнок (серію малюнків) за його змістом; <i>складає</i> і <i>записує</i> 2-3 зв'язаних між собою речення за змістом ілюстрації (враховується зміст і граматична правильність побудови речення); під кінець навчального року <i>створює</i> і <i>записує</i> коротке (близько 40 слів) зв'язне висловлювання за ілюстрацією (серією малюнків), <i>використовує</i> в ньому виражальні засоби мови; <i>складає</i> тексти з метою письмового спілкування з батьками, вчителем, однокласниками з дотриманням формул звертання, подяки тощо;</p> <p><i>добирає</i> і <i>записує</i> заголовки до тексту; <i>удосконалює</i> текст із часто повторювальними словами шляхом їх заміни лексичними</p>
---	---

синонімами (без терміна) та словами *він, вона, воно, вони, цей, ця, це, ці* в різних формах; *відновлює* і *записує* навчальний деформований текст, який складається з 3-4 речень.

II. Мовна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Звуки і букви (37 годин) Звуки слова. Відтворення слідом за вчителем і самостійно ланцюжка звуків слова, що складається з 3-7 звуків. Заміна, додавання, вилучення одного зі звуків слова так, щоб вийшло інше слово (<i>сон – слон</i>).</p> <p>Українська абетка (алфавіт). Назви літер за абеткою. Розташування слів за абеткою з орієнтацією на першу літеру. Уміння користуватися абеткою в роботі з навчальним словником.</p> <p>Склад. Вимовляння слів, «розтягуючи» їх по складах (ба-бу-ся).</p> <p>Перенос частин слів з рядка в рядок по складах. Правила переносу слів зі збігом двох і кількох приголосних звуків. Правила переносу частин слів з літерами <i>й</i> та <i>ь</i> у середині слів.</p> <p>Голосні звуки [а], [о], [у], [и], [і], [е]. Спостереження за роботою мовленнєвих органів під час промовляння голосних звуків. Букви, що позначають голосні звуки.</p> <p>Наголос. Вправлення у правильному вимовлянні слів, у яких допускають помилки в наголосі (список слів складається учителем з урахуванням реальної мовленнєвої ситуації).</p> <p>Спостереження за словами з ненаголошеними голосними, в яких вимова не повністю відповідає написанню (<i>листи – лист, земля – землі</i>). Відпрацювання правильної вимови слів з ненаголошеними голосними [е], [и].</p> <p>Приголосні звуки. Спостереження за роботою мовленнєвих органів (язик, губи, зуби) під час вимови приголосних звуків.</p> <p>Правильне вимовляння (за зразком учителя), розрізнення на слух дзвінких – глухих, твердих – м'яких приголосних звуків.</p> <p>Практичне засвоєння і вдосконалення нормативної (неоглушеної) вимови дзвінких приголосних у кінці слова і складу: <i>дуб, сад, сядь, віз, ложка, казка, берізка</i>.</p> <p>Удосконалення вимови слів з апострофом перед <i>я, ю, є, ї</i>. Записування слів з апострофом під диктування та правильне їх читання (твердо вимовляючи приголосні звуки [б], [п], [в], [м], [ф], [р] перед сполученнями [йа], [йу], [йе], [йї]).</p> <p>2. Слово (31 година і протягом року) Спостереження за лексичним значенням слова. Розвиток уявлень про те, що слово служить для назви предмета, якості, дії.</p> <p>Тематичні групи слів. Розподіл слів на тематичні групи за такими ознаками, як колір, матеріал, форма та ін. Складання рядів слів за певною змістовою ознакою</p>	<p>Учень (учениця): <i>виконує</i> усно звуковий і звуко-буквений аналіз слів із 4-5 звуків; <i>виконує</i> під керівництвом учителя аналітико-синтетичні і конструктивні навчальні дії зі словами на звуковому (буквеному) рівні; <i>правильно читає</i> (напам'ять або із запису) українську абетку; <i>розташовує</i> 5-6 слів за абеткою з орієнтацією на першу букву;</p> <p><i>ділить</i> дво-, трискладові слова на склади; <i>не розриває</i> злиття приголосного з голосним при перенесенні частини слова з рядка в рядок; <i>застосовує</i> правило переносу слів зі збігом приголосних (<i>шап-ка, ша-пка</i>); <i>не відриває</i> при переносі літер <i>ь, й</i> від попередньої літери;</p> <p><i>перелічує</i> голосні звуки (шість) і <i>називає</i> букви на їх позначення (десять); <i>впізнає</i> голосні звуки на слух та за вимовною ознакою (відсутність перешкоди на шляху видихуваного повітря); <i>вимовляє</i> слова так, щоб чітко було чути наголошений звук (не розтягуючи слово по складах); <i>правильно наголошує</i> слова, передбачені програмою;</p> <p><i>правильно вимовляє</i> (самостійно або слідом за вчителем) слова з ненаголошеними голосними [е], [и];</p> <p><i>впізнає</i> і <i>розрізняє</i> на слух та за способом вимовляння приголосні звуки (утворення перешкоди на шляху видихуваного повітря); <i>розрізняє</i> на слух та за способом вимовляння тверді і м'які, дзвінкі і глухі приголосні (самостійно або з допомогою вчителя); <i>правильно вимовляє</i> слова з дзвінкими приголосними звуками в кінці слова і складу перед глухим;</p> <p><i>правильно вимовляє, читає</i> і <i>списує</i> слова з апострофом у процесі виконання навчальних вправ під керівництвом учителя.</p> <p>Учень (учениця): <i>розрізняє</i> слова, що називають предмети, ознаки, дії; <i>добирає</i> самостійно 4-6 слів, які відповідають на різні питання (<i>хто? що? який? яка? яке? які? що робить? що роблять?</i> та ін.); <i>розподіляє</i> ряд слів на 2 групи за смисловою ознакою;</p>

<p>(видовою або родовою). Добір слів для доповнення речення, складання речень зазначеного змісту (скласти речення, яке можна було б використати під час обговорення письмової роботи однокласника, використати слова, потрібні для визначення позитивного в роботі). Слова, близькі за значенням. Слова, протилежні за значенням.</p> <p>Формування початкових уявлень про частини мови; про те, що слова поділяються на групи залежно від того, на яке питання вони відповідають. Слова, які відповідають на питання <i>хто? що? (іменники)</i>. Постановка до слова одного з цих питань (використовуються слова з предметним і абстрактним значенням: <i>книжка, зима, радість</i>). Складання груп слів із пропонуваними лексичними значеннями (слова, що позначають осіб, які працюють у школі; предмети, розміщені у класі; почуття учня, який добре виконав роботу і т. ін.). Знаходження серед слів тих, що подібні чи протилежні за лексичним значенням. Змінювання слів, які відповідають на питання <i>хто? що?</i>, за числами (один – багато). Утворення множини іменників (у простих випадках, без уживання терміна). Правильне вживання іменника у множині чи однині у складеному реченні. Слова, що відповідають на питання <i>який? яка? яке? які? (прикметники)</i>. Зв'язок прикметників з іменниками. Практичне змінювання цих слів за числами. Складання груп слів цієї категорії, які мають різне лексичне значення: назви кольорів, розміри предметів, ознаки за відношенням до пори року, матеріалу, з якого виготовлено предмет, інші ознаки. Виявлення серед прикметників слів, подібних чи протилежних за значенням.</p> <p>Утворення сполучень слів, які відповідають на питання <i>хто? що? та який? яка?...</i> Добір слів, які відповідають реальним ознакам того чи іншого предмета. Слова, які відповідають на питання <i>що робити? що зробити? що робив? що буде робити? (дієслова)</i>. Складання груп дієслів із певним лексичним значенням дії: слова, що позначають говоріння, навчальні дії, виявлення почуттів та ін. Знаходження серед дієслів тих, які подібні чи протилежні за значенням.</p> <p>Службові слова, до яких не ставлять питань, але без яких майже неможливо побудувати речення: <i>на, в, із, по, до, у, над, під, а, але, і, чи, тому що</i>.</p> <p>3. Корінь слова. Спільнокореневі (споріднені) слова (9 годин) Спостереження за значенням спільнокореневих (споріднених) слів. Виділення кореня в поданих словах. Добір спільнокореневих слів із найуживанішими в мовленні школярів коренями. Складання речень зі спільнокореневими словами з метою усвідомлення значення кореня. Спостереження за словами з омонімічними коренями. Вимова і правопис слів з ненаголошеними звуками [e], [и] в корені слова.</p> <p>4. Речення (12 годин і протягом року)</p>	<p>доповнює кожну групу 2-3 словами;</p> <p><i>доповнює</i> речення одним-двома словами за змістом;</p> <p><i>розпізнає</i> слова, близькі і протилежні за значенням; <i>виявляє</i> в ряду слів ті, що є близькими або протилежними за значенням; <i>розподіляє</i> слова на групи за значенням та питаннями (за частинами мови);</p> <p><i>розрізняє</i> іменники, які відповідають на питання <i>хто? і що?;</i></p> <p><i>змінює</i> (за зразком) іменники за числами (один – багато);</p> <p><i>впізнає</i> слова, які відповідають на питання <i>який? яка? яке? які?</i>, окремо та в реченнях, у тексті;</p> <p><i>правильно ставить</i> питання до прикметників різного роду й числа;</p> <p><i>знаходить</i> серед прикметників слова з подібним і протилежним значенням; <i>добирає</i> такі слова з допомогою вчителя та самостійно; <i>утворює</i> словосполучення іменників із прикметниками; <i>добирає</i> до відомого предмета відповідні ознаки;</p> <p><i>впізнає</i> слова-назви дій самостійно або з допомогою вчителя; <i>ставить</i> до них питання;</p> <p><i>виявляє</i> і <i>добирає</i> синоніми й антоніми (без уживання термінів) зі значенням дії; <i>упізнає</i> в реченні, тексті службові слова, пише їх окремо від інших слів; <i>пов'язує</i> між собою слова, частини складного речення за допомогою службових слів;</p> <p>Учень (учениця): <i>виділяє</i> корінь у поданих спільнокореневих (споріднених) словах; <i>знаходить</i> серед поданих слів спільнокореневі; <i>добирає</i> 1-3 широко вживаних у дитячому мовленні слів із заданим коренем.</p>
--	---

<p>Зміст і завершене інтонаційне оформлення речення. Речення, у яких є повідомлення, запитання, прохання або наказ, спонування до дії. Спостереження за інтонацією таких речень.</p> <p>Розділові знаки у кінці речення (? !), велика літера у першому слові речення.</p> <p>Інтонація речень, різних за метою висловлювання.</p> <p>Поширення речення за питаннями, поданими вчителем.</p> <p>Об'єднання двох простих речень в одне складне – за зразком, без уживання термінів (в усному мовленні). Використання безсполучникових зв'язків, а також сполучників <i>а, і</i>. (<i>Дме вітер, іде дощ. Батько читає газету, а я готую уроки</i> і т. ін.).</p> <p>Розуміння змісту речення. Встановлення різниці у змісті подібних речень, які розрізняються одним – двома словами.</p> <p>5. Текст (5 годин і протягом року) Заголовок тексту. Удосконалення вміння добирати заголовки відповідно до змісту тексту.</p> <p>Спостереження за побудовою тексту: речення-зачин, у якому повідомляється, про що йтиметься в тексті; основна частина, у якій викладено зміст висловлювання; речення-кінцівка, яке свідчить про те, що висловлювання завершено.</p> <p>Спостереження за роллю абзаців у тексті.</p> <p>Дотримання абзаців, які відповідають трьом основним частинам висловлювання (зачин – основна частина – кінцівка).</p> <p>Спостереження за використанням слів (<i>він, вона, вони, цей, ця, це, ці, тоді, після того</i>) для зв'язку речень у тексті.</p> <p>Удосконалення текстів шляхом заміни в них окремих слів, що повторюються, на близькі за значенням, і ті, що були вжиті раніше.</p> <p>6. Мова і мовлення (4 години і протягом року) Уявлення про мову як засіб людського спілкування. Ознайомлення з мовними і немовними знаками. Усне і писемне мовлення (говоріння і письмо). Культура мовлення і культура спілкування. Слова ввічливості. Сила голосу і темп мовлення в процесі читання, говоріння, діалогічного спілкування.</p> <p>7. Повторення вивченого за рік (4 годин) Виконання навчальних і контрольних завдань.</p> <p>8. Правопис (протягом року) Позначення звуків буквами у тих випадках, коли написання відповідає вимові. Використання знака м'якшення (<i>ь</i>) та букв <i>я, ю, є, і</i> для позначення м'якості приголосних звуків.</p> <p>Зіставлення вимови (читання) і написання слів (використовуються слова з ненаголошеними голосними, з апострофом перед <i>я, ю, є, і</i>). Уживання слів в усному і писемному мовленні відповідно до правил вимови і написання. «Орфографічне» промовляння (самодиктування) слів за правилами написання у процесі контрольованого письма.</p>	<p><i>правильно вимовляє</i> слова з ненаголошеними звуками [е], [и] в корені слів; <i>добирає</i> перевірні слова способом словозміни і пошуком спільнокореневих (споріднених) слів.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>характеризує</i> речення за його основними ознаками; <i>розрізняє</i> на слух завершене і незавершене речення; <i>виділяє</i> на слух окремі речення у висловлюванні; <i>визначає</i> кількість речень у тексті з 4-5 речень; <i>дотримується</i> розстановки розділових знаків у кінці речень у процесі списування, самостійного складання тексту, у диктанті; <i>правильно відтворює</i> інтонацію розповідних, питальних і спонукальних речень; речень, у яких виражено сильні почуття (з додатковою окличною інтонацією); <i>поширює</i> речення словами за поданими питаннями;</p> <p>об'єднує з допомогою вчителя або в колективній роботі два прості речення в одне складне (в усному мовленні).</p> <p><i>розрізняє</i> зміст двох подібних, але не тотожних між собою речень.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>добирає</i> або <i>вибирає</i> з-поміж запропонованих учителем заголовки до навчального тексту; <i>визначає</i> в тексті <i>зачин, основну частину, кінцівку</i>;</p> <p><i>пояснює</i> самостійно та з допомогою вчителя наявність абзаців у навчальних текстах; <i>дотримується</i> абзаців у процесі списування текстів;</p> <p><i>використовує</i> займенники, прислівники, контекстні синоніми (без уживання термінів) для зв'язку речень у тексті; <i>удосконалює</i> навчальні і власні тексти, усуваючи лексичні повтори.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>пояснює</i>, для чого людині потрібна мова; <i>розрізняє</i> мовні і немовні знаки;</p> <p><i>пояснює</i>, коли використовується усне та писемне мовлення; <i>вживає</i> у своєму мовленні і спілкуванні слова ввічливості; <i>володіє</i> у процесі читання монологічних і діалогічних текстів силою голосу і темпом мовлення, наближеними до природного говоріння і спілкування.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>використовує</i> здобуті протягом навчального року мовні знання і мовленнєві вміння у процесі виконання навчальних і контрольних завдань.</p>
---	---

<p>Уживання великої букви на початку речення, в іменах людей, кличках тварин, назвах міст, сіл.</p> <p>Уживання розділових знаків (крапка, знак питання, знак оклику) у відповідних за метою висловлювання та інтонацією реченнях, сприйнятих на слух.</p> <p>Списування навчальних друкованих і рукописних текстів з дотриманням правил оформлення письмових робіт.</p> <p>Письмо під диктування: навчальні диктанти, матеріалом для яких є слова, речення, тексти. Контрольний диктант.</p> <p>Слова, значення, вимову і написання яких учні повинні засвоїти: <i>алфавіт і алфавіт, Батьківщина, ведмідь, вересень, вулиця, герої, диктант, диван, дитина, духмяний, дятел, жайворонок, завдання, заєць, календар, кілим, медаль, метр, неділя, ознака, помилка і помилка, понеділок, предмет, ранець, середά, театр, учитель, читання, червоний, черговий, черевіки, четвер.</i> (32 слова).</p> <p>9. Графічні навички письма. Техніка письма. Культура оформлення письмових робіт (протягом року)</p> <p>Закріплення графічних, гігієнічних навичок письма.</p> <p>Вільні розчерки.</p> <p>Письмо великих, рядкових букв та їх поєднань у розчерках і окремо.</p> <p>Безвідривне поєднання 2-3 букв.</p> <p>Поступове прискорення письма в міру індивідуальних можливостей учнів.</p> <p>Оформлення письмової роботи.</p> <p>Запис слів, віршів у стовпчик.</p> <p>Вписування в таблицю слів.</p> <p>Підкреслення слів лініями заданої форми.</p> <p>Зображення форми умовного позначення під час виділення частин слова.</p> <p>Письмо на дошці</p>	<p>Учень (учениця): <i>правильно записує</i> сприйняті на слух слова підручкової лексики, вимова і написання яких не розходяться; <i>правильно позначає</i> на письмі м'якість приголосних звуків; <i>пояснює</i> різницю між вимовою і написанням слів, що пишуться за вивченими правилами;</p> <p><i>коментує</i> правильне написання слова відповідно до опрацьованого орфографічного правила;</p> <p><i>знає і дотримується</i> правил уживання великої літери на початку речення та у власних назвах; <i>правильно вживає</i> розділові знаки під час списування та запису на слух речень, різних за метою висловлювання та інтонацією;</p> <p><i>списує</i> текст (30-50 слів) із друкованого шрифту, дотримуючись правил каліграфії; <i>перевіряє</i> написане, <i>виправляє</i> допущені помилки; <i>пише</i> диктант обсягом 30-50 слів, написання яких здійснюється за фонетичним принципом та за вивченими правилами (інші складні для написання слова записуються вчителем на дошці); <i>правильно вимовляє, наголошує і записує</i> слова, передбачені програмою.</p> <p>Учень (учениця): <i>дотримується</i> гігієнічних і технічних правил письма; <i>каліграфічно пише</i> великі і малі літери алфавіту, дотримуючись відповідних поєднань їх у словах; <i>пише</i> безвідривно (в міру можливості швидко) буквосполучення типу: <i>ди, ви, вм, ту, ем, цу, ли</i> і под; <i>розташовує</i> самостійно заголовок у рядку; <i>дотримується</i> поля правого краю сторінки, вертикальності лівого її краю, абзаців; <i>робить</i> акуратні виправлення; <i>розташовує</i> слова і віршові строфи у стовпчик; <i>вписує</i> слова у таблицю; <i>підкреслює</i> від руки чи під лінійку слова під час розбору речення; <i>зображує</i> умовні позначки під час виділення частин слова; <i>виконує</i> письмові завдання на дошці, зберігаючи пропорційність літер</p>
--	--

III. Діяльнісна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Формування навчально-організаційних умінь і навичок (протягом року)</p> <p>Організація робочого місця.</p> <p>Організація навчальної діяльності.</p>	<p>Учень (учениця): <i>своєчасно готується</i> до уроку; <i>самостійно добирає</i> необхідне навчальне приладдя; <i>підтримує порядок</i> на робочому місці; <i>дбайливо ставиться</i> до своїх і чужих навчальних речей; <i>розуміє</i> визначену вчителем мету навчальної діяльності; <i>дотримується</i> певної послідовності виконання завдання під керівництвом учителя (з чого почну, що зроблю потім, чим</p>

<p>Взаємодія з іншими учасниками навчального процесу.</p> <p>2. Формування навчально-інформаційних умінь і навичок (протягом року) Робота з підручником.</p> <p>Користування додатковими навчальними посібниками.</p> <p>Спілкування в процесі навчання.</p> <p>3. Формування навчально-інтелектуальних і творчих умінь та навичок (протягом року) Виконання мисленнєвих операцій.</p> <p>Творче застосування знань, умінь, способів діяльності в нових умовах (обставинах).</p> <p>4. Формування контрольних-оцінювальних умінь і навичок (протягом року) Перевірка і самоперевірка усних висловлювань і письмових робіт.</p> <p>Оцінювання результатів навчання.</p>	<p>закінчу); <i>переключається</i> з одного виду роботи на інший; <i>орієнтується</i> в часі, відведеному на виконання поставленого завдання; <i>отримується</i> режиму розумової праці під час виконання домашніх завдань; <i>уважно слухає і виконує</i> всі настанови вчителя; <i>слухає і доповнює</i> відповіді однокласників; <i>співпрацює</i> з однокласниками в парі.</p> <p>Учень (учениця): <i>самостійно користується</i> підручником; <i>орієнтується</i> в умовних позначеннях; <i>знаходить</i> потрібний за змістом матеріал; <i>працює</i> з дидактичним, роздатковим матеріалом; <i>користується</i> навчальними словниками; <i>працює</i> в зошитах з друкованою основою; <i>говорить</i> не поспішаючи, чітко і послідовно в процесі діалогічного і монологічного мовлення; <i>уважно слухає</i> вчителя та однокласників; <i>відповідає</i> зв'язно на поставлені запитання; <i>відтворює</i> послідовність подій і явищ у прослуханому тексті; ставить запитання за змістом речень, до уривків тексту.</p> <p>Учень (учениця): <i>виділяє</i> у предметах, мовних одиницях головні і другорядні ознаки; <i>встановлює</i> тотожність, схожість і відмінність між кількома предметами, мовними одиницями чи явищами; <i>виконує</i> логічне групування предметів, мовних об'єктів (за видовими і родовими ознаками, вилучає «зайвий» серед чотирьох-п'яти однорідних); <i>встановлює</i> логічну послідовність викладу подій; <i>переносить</i> знання і способи діяльності в нову ситуацію.</p> <p>Учень (учениця): <i>уважно стежить</i> за усними відповідями однокласників; <i>вказує</i> на помилки; <i>перевіряє</i> власні письмові роботи; <i>знаходить і виправляє</i> помилки на вивчені правила; <i>оцінює</i> результати навчання свої й однокласників за орієнтирами, даними вчителем.</p>
---	---

3 клас

119 годин

I семестр – 64 години (4 години на тиждень);

II семестр – 55 годин (3 години на тиждень)

Третій клас є особливим щодо змісту й організації навчальної діяльності молодших школярів на уроках української мови. Саме тут відбувається активне становлення графічної навички письма: учні починають писати у зошиті в одну лінію, набувають умінь скоропису, що є необхідним для виконання ними об'єктивно більшої кількості письмових вправ; удосконалюються їхні знання і вміння щодо опанування важливого для початкової мовної освіти розділу «Звуки і букви»; третьокласники засвоюють найважливіші правила української літературної вимови і грамотного письма; на дещо вищому рівні узагальнення знань і вмінь, порівняно з 2 класом, опановують розділи «Мова і мовлення», «Текст», а також відповідно до нової мети шкільного мовного курсу – формування комунікативного мовлення – вивчають розділи «Речення», «Лексичне значення слова», «Частини мови».

I. Мовленнєва змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Аудіювання – слухання-розуміння усного мовлення (протягом року) Сприймання на слух текстів художнього, розмовного або науково-популярного стилів, різних жанрів (казка, оповідання, вірш) і типів (розповідь, опис, міркування). Робота над усвідомленням елементів фактичного змісту (дійові особи, місце і час дії, тема і мета) висловлювань. Запам'ятовування послідовності подій.</p>	<p>Учень (учениця): <i>слухає і розуміє</i> після одного прослуховування усне висловлювання (художній чи науково-популярний текст) – час звучання якого триває 2-3 хвилини (220-300 слів); <i>фіксує</i> початок і кінець висловлювання (тексту);</p>

<p>Відтворення змісту прослуханого «своїми словами». Вираження власної думки щодо змісту прослуханого, персонажів, фактів чи подій.</p> <p>Слухання, сприймання і розуміння навчальних інструкцій і настанов із боку вчителя</p> <p>2. Говоріння (протягом року) Регулювання дихання, сили голосу, темпу мовлення.</p> <p>Читання напам'ять віршів та прозових текстів.</p> <p>Складання діалогу за малюнком, описаною ситуацією – з опорою на допоміжні матеріали і без них.</p> <p>Розширення уявлень про культуру мовлення і культуру спілкування: етичні норми мовлення, правила культури спілкування.</p> <p>Переказування тексту з опорою на поданий план або опорне сполучення слів. Переказування епізоду із переглянутого фільму, розповіді, почутої в позакласний час від близьких, знайомих. Висловлення своєї думки про певні предмети, явища, події.</p> <p>Повторення зразка зв'язного висловлювання, поданого вчителем, внесення деяких доповнень, змін у текст. Складання усних зв'язних висловлювань (розповідь, опис, міркування) самостійно та за поданою вчителем дидактичною опорою: даним початком, основною частиною та кінцем з орієнтацією на ситуацію мовлення, за даним або колективно складеним планом.</p> <p>Використання виражальних засобів мови (епітетів, порівнянь тощо). Орієнтування мовлення на слухача (співрозмовника), врахування ситуації, теми і мети повідомлення (повідомити про щось нове, поділитися радістю, звернутися з проханням, висловити співчуття, підтримати у скруті). Оцінювання складеного діалогу або зв'язного висловлювання, відзначення в ньому достоїнств, виявлення того, що потребує доопрацювання. Удосконалення тексту</p> <p>3. Читання (протягом року) Удосконалення навичок миттєвого впізнавання добре відомих частотних слів та словосполучень. Розвиток навичок плавного (вільного) читання зв'язних текстів.</p> <p>Розпізнавання в тексті речень, з'ясування мети їх висловлювання за змістом та кінцевими розділовими знаками, використання під час їх озвучування відповідної інтонації. Правильне інтонування речень зі звертаннями, однорідними членами.</p>	<p><i>розрізняє</i> типи висловлювань – розповідь, опис, міркування; <i>запам'ятовує</i> персонажів; <i>передає</i> зміст почутого «своїми словами» з відтворенням послідовності подій; <i>визначає</i> тему і мету почутого (тексту); <i>виявляє</i> своє ставлення до дійових осіб, їхніх учинків; <i>розуміє</i> й <i>адекватно виконує</i> навчальні дії відповідно до прослуханої інструкції, настанови вчителя</p> <p>Учень (учениця): <i>свідомо регулює</i> дихання, силу голосу та темп мовлення у процесі навчального говоріння; <i>виразно читає</i> напам'ять вірші, прозові уривки, вивчені протягом навчального року; <i>бере участь</i> у складанні діалогу обсягом 4–5 реплік для двох учасників, без урахування етикетних формул початку і кінця розмови, (одним із учасників діалогу може бути вчитель); <i>дотримується</i> етичних норм мовлення, культури спілкування: <i>вживає</i> правильні форми звертань (за зразком), слів, що виражають прохання, пропозицію, побажання, вибачення у процесі спілкування; <i>усно переказує</i> текст (докладно і вибірково) – обсяг початкового матеріалу 50–70 слів;</p> <p><i>висловлює</i> власну думку про предмети, явища, події (почуті, прочитані, сприйняті у фільмі тощо); <i>повторює</i> зразок короткого висловлювання (3–4 речення), поданого вчителем; <i>вносить</i> свої доповнення, міркування; <i>будує</i> усне зв'язне висловлювання (усний твір типу розповіді, опису або міркування – орієнтовний час звучання 1–2 хвилини) за малюнком, ситуацією та з опорою на допоміжні матеріали (частиною тексту, планом, опорними словами, словосполученнями); <i>використовує</i> виражальні засоби мови; <i>висловлює</i> своє ставлення до предмета, явища, ситуації;</p> <p><i>дає загальну оцінку</i> діалогу, в якому взяв участь, та сприйнятому на слух; <i>ззначає</i> моменти, які потребують удосконалення;</p> <p><i>бере участь</i> у колективному вдосконаленні тексту</p> <p>Учень (учениця): <i>миттєво впізнає</i> добре відомі частотні слова з 3–5 букв та сполучення з 2–3 коротких слів; <i>поступово переходить</i> до плавного (вільного) читання зв'язних текстів; <i>розпізнає</i> мету висловлювання в реченнях за розділовими знаками та їх загальним змістом і <i>правильно інтонує</i> їх у процесі читання;</p> <p><i>добирає правильну інтонацію</i> для речень зі звертаннями та однорідними членами; <i>доречно використовує</i> логічний наголос у процесі читання окремих речень та знайомого тексту;</p>
--	--

<p>Виділення силою голосу (логічним наголосом) слів, найважливіших для висловлення думки.</p> <p>Орфоепічні норми під час читання слів, написання яких не збігається з вимовою: чітке вимовляння дзвінких приголосних у кінці слів і в кінці складів перед наступними глухими; нормативне вимовляння африкат [дж], [дз], [дз'] та проривного [г].</p> <p>Читання текстів, різних за комунікативним призначенням: роз'яснень (інструкцій) до навчальних та ігрових завдань, листів (особистих і колективних), повідомлень (у т.ч. у дитячих газетах, журналах), телеграм, оголошень, запрошень, привітань тощо.</p> <p>Читання тексту з діалогом, знаходження слів автора і персонажів.</p> <p>Виразне читання навчальних текстів підручника, сформульованих у ньому завдань, читання і запам'ятовування правил та користування ними в усному і писемному мовленні.</p> <p>Читання вголос і мовчки.</p> <p>Обговорення змісту прочитаного</p> <p>4. Писемне мовлення (17 годин і протягом року)</p> <p>Складання і записування запитань за змістом прочитаного, на задану тему та відповідей на запитання.</p> <p>Робота з деформованим текстом – упорядкування частин тексту, окремих речень, добір заголовка тощо.</p> <p>Написання переказів (розповідний текст) за колективно складеним планом, з опорою на допоміжні матеріали (ключові слова та сполучення слів тощо), дотримуючись тричастинної структури висловлювання.</p> <p>Письмове висловлювання про прочитаний твір, епізод переглянутого фільму, ситуації з життя класу або сім'ї та ін.</p> <p>Використання виражальних засобів мови в писемному мовленні.</p> <p>Висловлення власної думки у письмовій формі.</p> <p>Складання записки, яка містить пояснення певного факту; привітання, запрошення; написання листа другу.</p> <p>Обговорення письмових робіт у парах, невеликих групах.</p> <p>Удосконалення змісту і форми написаного тексту (відповідність темі; наявність у тексті складових частин; логічність і послідовність викладу думок; усунення одноманітних конструкцій речень, невиправданих лексичних повторів)</p>	<p><i>дотримується</i> орфоепічних норм під час читання слів, вимова яких не збігається з написанням (слова з ненаголошеними [е], [и], дзвінками приголосними в кінці слова і складу перед глухими, слів з африкатами [дж], [дз], [дз'], проривним [г]);</p> <p><i>усвідомлено читає</i> тексти-інструкції, листи, повідомлення, оголошення, запрошення тощо;</p> <p><i>бере участь</i> у читанні діалогічних текстів; <i>орієнтується</i> у графічному оформленні слів персонажів та автора;</p> <p><i>виразно читає</i> навчальні тексти різних типів і жанрів; <i>розуміє</i> і <i>запам'ятовує</i> правила, інструктивні завдання до навчальних вправ і виконує їх;</p> <p><i>читає</i> вголос у темпі: на кінець першого семестру – 65-70 слів за хвилину; на кінець II семестру – 75-80 слів за хвилину;</p> <p><i>відповідає</i> на запитання за змістом прочитаного, <i>бере участь</i> в обговоренні змісту</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>будує</i> і <i>записує</i> 2-3 запитання за змістом прочитаного тексту, на задану тему;</p> <p><i>формулює</i> письмові відповіді на запитання, поставлені однокласниками, вчителем;</p> <p><i>самостійно впорядковує</i> деформований текст: переставляє частини за логікою загального змісту, <i>вилучає</i> зайві речення, що не відповідають темі, <i>добирає</i> заголовок, <i>додає</i> власну кінцівку тощо;</p> <p><i>письмово переказує</i> текст розповідного змісту (початковий обсяг 50-70 слів), відтворюючи використані автором виражальні засоби мови;</p> <p><i>складає</i> письмове висловлювання (близько 60 слів) на основі вражень від прочитаного твору, переглянутого фільму, ситуації з життя класу, сім'ї та ін.; <i>використовує</i> виражальні засоби мови;</p> <p><i>висловлює</i> своє ставлення до того, про що пише; <i>складає</i> записки, привітання, запрошення, листа другу;</p> <p><i>помічає</i> в роботі товариша позитивні сторони та <i>дає поради</i> щодо вдосконалення роботи, орієнтуючись на пам'ятку, підготовлену вчителем;</p> <p><i>знаходить</i> і <i>виправляє</i> у власному тексті помилки (орфографічні, граматичні і стилістичні), орієнтуючись на пам'ятку, підготовлену вчителем</p>
--	---

II. Мовна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Мова і мовлення (3 години і протягом року)</p> <p>Розширення відомостей про мову як засіб людського спілкування.</p> <p>Державна і рідна мова.</p> <p>Культура усного і писемного мовлення.</p> <p>Слова ввічливості, їх уживання в різних ситуаціях</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>пояснює</i> значення мови в житті людей;</p> <p><i>розрізняє</i> поняття <i>державна</i> (українська) і <i>рідна</i> мова;</p> <p><i>знає</i> основні ознаки культури усного і писемного мовлення; <i>володіє</i> словами ввічливості, різними</p>

<p>2. Текст (9 годин і протягом року) Розширення уявлень про текст та його будову. Уявлення про змістовий зв'язок між частинами тексту.</p> <p>Спостереження за найголовнішими ознаками художніх, науково-популярних та ділових текстів.</p> <p>Тема і мета висловлювання у текстах різних типів – розповідях, описах, міркуваннях. Заголовок тексту.</p> <p>План тексту. Поділ тексту на логічно завершені частини за планом і без нього. Складання плану прочитаного тексту. Абзац. Роль абзаців у тексті. Необхідність дотримання абзаців при оформленні творчих завдань, переказів.</p> <p>Засоби змістового зв'язку між реченнями в тексті (слова <i>він, вона, воно, цей, ця, це, той, та, те</i>; лексичні повтори, близькі за значенням слова), вироблення уміння використовувати їх у власних висловлюваннях. Складання текстів-описів, художніх та науково-популярних (без уживання термінів), за поданими зразками, з урахуванням ситуації мовлення. Побудова тексту-міркування.</p> <p>Складання текстів-інструкцій</p> <p>3. Речення (7 годин і протягом року) Закріплення й узагальнення вивченого про речення в 1-2 класах. Речення, різні за метою висловлювання та інтонацією (розповідні, питальні, спонукальні, окличні та неокличні). Інтонування речень під час голосного читання, зв'язних висловлювань та усного діалогу. Використання різних видів речень у висловлюваннях, створених на основі навчальних ситуацій. Розділові знаки в кінці речень.</p> <p>Звертання, розділові знаки при них. Виділення звертань в усному мовленні паузами, а на письмі – розділовими знаками (практично). Використання у ролі звертань форм кличного відмінка: <i>друзе, Ольго, Василю, Наталко, Наталю, Маріє Петрівно</i>. Головні члени речення (підмет і присудок). Зв'язок слів у реченні. Поняття про словосполучення. Головне і залежне слово у словосполученні.</p> <p>Встановлення смислових і граматичних зв'язків між словами в реченнях.</p>	<p>формами звертання до тих, з ким спілкується</p> <p>Учень (учениця): <i>визначає</i> в тексті його основні складові – зачин, основну частину, кінцівку; <i>відновлює</i> деформований текст із переміщеними частинами; <i>впізнає</i> за характерними ознаками художні, наукові (правила, визначення), науково-популярні та ділові тексти; <i>визначає</i> тему (про що цей текст) та мету (чого він вчить, для чого створений) у текстах різних типів; <i>добирає</i> заголовок відповідно до теми тексту; <i>бере участь</i> у колективному (під керівництвом учителя) складанні плану прочитаного тексту;</p> <p><i>впізнає</i> і <i>визначає</i> кількість абзаців у тексті; <i>дотримується</i> абзаців при списуванні тексту, в оформленні творчих робіт, переказів; <i>пояснює</i> зв'язок між абзацами та планом тексту; <i>зв'язує</i> два сусідні речення в тексті за допомогою слів <i>він, вона, воно, вони, цей, ця, ці, потім, тоді</i> та ін. <i>використовує синоніми</i> для зв'язку речень у тексті;</p> <p><i>складає</i> і <i>записує</i> художні і науково-популярні описи за поданим зразком;</p> <p><i>будує</i> текст-міркування за зразком та поданим зачином (про вчинки людей, події з життя сім'ї, стосунки між однолітками тощо); <i>складає</i> тексти-інструкції щодо виготовлення окремих предметів, проведення рухливих рольових ігор, догляду за домашніми тваринами, кімнатними рослинами тощо</p> <p>Учень (учениця): <i>розрізняє</i> на слух і на письмі розповідні, питальні і спонукальні речення; <i>впізнає</i> окличні речення на слух та на письмі за розділовим знаком у кінці;</p> <p><i>правильно інтонує</i> речення, різні за метою висловлювання та вираженням експресії (почуттів); <i>складає усно</i> і <i>записує</i> речення, різні за метою висловлювання та вираженням почуттів; <i>правильно вживає</i> розділові знаки в кінці різних за метою висловлювання речень; <i>виділяє</i> звертання в усній формі інтонацією, а на письмі розділовими знаками – комами, знаком оклику; <i>використовує</i> форми кличного відмінка (до вчителя, товаришів по класу, працівників школи, членів родини); <i>визначає</i> в реченні головні члени (підмет і присудок – його основу); <i>виділяє</i> словосполучення у групі підмета і групі присудка; <i>визначає</i> другорядні члени речення (без поділу їх на види); <i>встановлює</i> з допомогою і під керівництвом учителя смислові і граматичні зв'язки між словами у простому неускладненому реченні з підметом-іменником і присудком-дієсловом за допомогою питань від головного слова до залежного (практично, без термінів): <i>росте</i> (на чому? де?) <i>на грядці</i>; <i>поспішає</i> (до чого? куди?) <i>до класу</i>;</p>
---	---

<p>Побудова речень за схемами. Поширення речень за питаннями і схемами.</p> <p>4. Слово. Значення слова (7 годин і протягом року) Значення слів, пряме і переносне значення, випадки багатозначності, найуживаніші омоніми (без терміна).</p> <p>Синоніми та антоніми, добір синонімів з метою вираження висловленої думки та уникнення невиправданих повторів того самого слова. Роль синонімів у тексті. Ознайомлення з деякими найпоширенішими фразеологізмами.</p> <p>Розвиток умінь помічати в тексті незнайомі слова, з'ясовувати їх значення.</p> <p>Добір слів для якнайточнішого вираження думки під час усного та писемного мовлення. Культура мовленого слова: розрізнення літературної лексичної норми та ненормативної лексики (діалектизмів, суржику, русизмів тощо) на прикладах спостережень за мовленням учнів</p> <p>5. Будова слова (30 годин і протягом року) Поняття про закінчення й основу слова. Роль закінчення як частини слова, за допомогою якої змінюється форма слова (на прикладах із різних частин мови). Закінчення як засіб зв'язку слів у реченні. Визначення закінчення способом змінювання слів за питаннями. Частини основи: корінь, префікс, суфікс.</p> <p>Корінь. Спільнокореневі слова і форми слова. Аналіз будови слова.</p> <p>Чергування голосних [о], [е] з [і] та приголосних [г], [к], [х] → [ж], [ч], [ш] → [з'], [ц'], [с'] у коренях слів. Вимова і правопис слів з ненаголошеними [е], [и] в корені слова, які перевіряються наголосом. Поняття «орфограма».</p> <p>Вимова і правопис слів з ненаголошеними [е], [и] в корені слова, що не перевіряються наголосом. Робота з орфографічним словником. Поглиблення знань про дзвінки та глухі приголосні (парні й непарні). Вимова і правопис слів із дзвінками приголосними в кінці та середині слів перед глухими. Правило перевірки правопису слів типу <i>просьба, боротьба, кігті, нігті</i>.</p> <p>Префікс. Словотворча роль префіксів. Творення слів з</p>	<p><i>складає і поширює</i> прості речення за поданими схемами;</p> <p>Учень (учениця): <i>виявляє</i> в тексті слова з прямим і переносним значенням, багатозначні слова, найуживаніші омоніми (омофони – <i>коса</i> (дівчини і знаряддя праці); омоформи – <i>моя мати – мати</i> книжку; омографи (<i>книжкі</i> і <i>кніжки</i>) – практично, у процесі навчальної роботи, без уживання термінів; <i>добирає</i> синоніми й антоніми до загальнонавчаних слів; <i>використовує</i> їх в усному і писемному мовленні (навчальних творчих роботах); <i>пояснює і вживає</i> у власному мовленні опрацьовані за підручниками фразеологізми, зокрема, прислів'я; <i>пояснює</i> значення слів, опрацьованих у попередній навчальній діяльності; <i>користується</i> прийомами тлумачення слів (добір синонімів, опора на морфемну будову тощо) та тлумачним словником; <i>добирає</i> слова для точного вираження думки в усному і писемному мовленні; <i>виявляє</i> у навчальних текстах, у мовленні товаришів по класу, у власному мовленні хибні, примітивні слова; <i>замінює</i> їх літературними, нормативними</p> <p>Учень (учениця): <i>змінює</i> слова за питаннями; <i>виділяє</i> змінну частину, <i>визначає</i> основу; <i>знаходить, визначає</i> закінчення у слові, поданому в кількох формах; <i>пояснює</i> роль закінчення у зв'язках слів у реченні;</p> <p><i>знаходить, визначає</i> корінь у ряді спільнокореневих слів; <i>визначає</i> префікс, суфікс у ряді слів з тим самим префіксом, суфіксом; <i>розрізняє</i> під керівництвом учителя спільнокореневі слова і форми того самого слова; <i>аналізує</i> в навчальній роботі під керівництвом учителя слова за будовою;</p> <p><i>правильно вимовляє</i> слова з ненаголошеними голосними звуками [е], [и]; <i>знає</i>, що таке «орфограма»; <i>знаходить</i> слова з орфограмами, <i>перевіряє</i> їх; <i>користується</i> орфографічним словником для перевірки написання слів з ненаголошеними [е], [и], що не перевіряються наголосом; <i>знає правило</i> вимовляння дзвінких приголосних звуків у кінці слова і складу перед глухим і <i>дотримується</i> його в мовленні; <i>користується</i> правилом перевірки написання слів із сумнівними приголосними, що піддаються асиміляції (<i>про[зъ]ба, моло[дь]ба, кі[x]ті, ні[x]ті</i>). <i>утворює</i> нові слова від заданої основи за допомогою префіксів;</p> <p><i>пояснює</i> значення префіксів у словах з опорою на</p>
--	---

<p>найуживанішими префіксами, складання з ними словосполучень і речень. З'ясування значення слів з різними префіксами.</p> <p>Префікси, співзвучні з прийменниками (спостереження за звучанням і написанням).</p> <p>Правопис префіксів <i>роз-</i>, <i>без-</i>. Спостереження за збігом однакових приголосних звуків на межі префікса і кореня (<i>беззубий, беззвучний, беззмістовний, роззолочений, роззуватись, роззиратись</i>). Практичне ознайомлення з написанням префіксів <i>з-</i> (<i>с-</i>).</p> <p>Спостереження за значенням слів з різними префіксами (у словосполученнях, реченнях, тексті). Апостроф після префіксів перед <i>я, ю, є, ї</i>. Перенос слів із префіксами.</p> <p>Суфікс. Спостереження за роллю суфіксів на прикладі спільнокоренових слів, які належать до тієї самої частини мови. Творення слів з найуживанішими суфіксами, введення їх у речення, текст. Спостереження за збігом однакових приголосних на межі кореня і суфікса (<i>сонний, денний, осінній</i>). Поділ таких слів для переносу. Спостереження за значенням слів із суфіксами (у реченнях, тексті).</p> <p>6. Частини мови. Загальне поняття (2 години) Спостереження за словами, що відповідають на питання <i>хто? що? який? яка? яке? які? що робить? що роблять? скільки? котрій? котра? котре? котрі? де? коли? як?</i>, а також за службовими словами, до яких не можна поставити питання (<i>і, та, на, від, до, але</i> тощо). Розпізнавання таких слів.</p> <p>Логічні вправи на розрізнення слів за родовими і видовими ознаками та за смисловими групами у межах кожної частини мови.</p> <p>Спостереження і добір спільнокоренових слів, які належать до різних частин мови, розрізнення їх за питаннями, значенням, роллю в реченні та за граматичним і смисловим зв'язком з іншими словами (в межах словосполучень і речень)</p> <p>Іменник (12 годин) Загальне поняття (питання, значення, роль та зв'язок з іншими словами в реченні за допомогою закінчень та прийменників).</p> <p>Іменники, що означають назви істот (<i>хто?</i>), та іменники, які означають назви неістот (<i>що?</i>). Власні і загальні іменники. Велика буква у власних іменниках.</p>	<p>введення їх у словосполучення, речення; <i>розрізняє</i> в процесі навчальної роботи співзвучні префікси і прийменники (типу <i>без сорому – безсоромний, на письмі – написаний</i>) на слух і на письмі. <i>знає і дотримується</i> в навчальній роботі правила вимовляння і правопису префіксів <i>роз-, без-, з-, с-</i>;</p> <p><i>дотримується</i> правил правопису слів з апострофом після префіксів, переносу слів із префіксами у процесі виконання навчальних вправ;</p> <p><i>утворює</i> нові слова, що належать до тієї самої частини мови за допомогою поданих суфіксів (<i>ручка, рученька, ручище; чорний, чорнявий, чоренький, чорнющий</i>);</p> <p><i>пояснює</i> в навчальній роботі значення, якого надають словам найуживаніші суфікси, зокрема суфікси зменшення, здрібнілості, пестливості.</p> <p>Учень (учениця): <i>ділить</i> на групи слова, які відповідають на питання різних частин мови (серед них числівників, прислівників без уживання терміна), які розрізняються за родом, числом (іменники, прикметники), стоять у формі того чи іншого часу (дієслова); <i>будує</i> сполучення зі слів, що є різними частинами мови, використовуючи службові слова: <i>пішли до лісу; хлопчики і дівчатка;</i> <i>розрізняє</i> слова за родовими і видовими ознаками: птахи: <i>лелеки, зозулі, синиці, горобці;</i> дерева: <i>дуб, клен, яблуня, вишня;</i> кольори: <i>червоний, фіолетовий, зелений</i> тощо; <i>добирає</i> групи спільнокоренових слів, що належать до різних частин мови, вводить їх у словосполучення і речення (<i>дуб, дубовий, задубіти; сміх, смішний, усміхатися</i>)</p> <p>Учень (учениця): <i>має уявлення</i> про іменник як частину мови; <i>впізнає</i> в тексті і <i>самостійно добирає</i> іменники; <i>ставить питання</i> до іменників, що належать до різних родів; <i>будує сполучення</i> іменників з іншими словами, використовуючи для зв'язку закінчення і прийменники; <i>розрізняє</i> іменники-назви істот і неістот, правильно <i>ставить</i> до них питання; <i>розрізняє</i> власні і загальні іменники, <i>добирає</i> відповідні приклади; <i>вживає</i> в письмових текстах власні іменники з великою буквою; <i>відносить</i> до іменників за поставленим питанням <i>що?</i> опредмечені якості, дії (<i>зелень, добро, плавання, напис</i>).</p>
---	--

<p>Формування поняття предметності на прикладах іменників, які означають опредмечені якості, дії.</p> <p>Вживання іменників у прямому і переносному значеннях.</p> <p>Рід іменників: чоловічий, жіночий, середній. Віднесення слова до одного з родів.</p> <p>Змінювання іменників за числами (однина і множина).</p> <p>Практичне ознайомлення з відмінками іменника (назви відмінків, відмінкові питання). Спостереження за змінюванням іменників за відмінками.</p> <p>Спостереження за влучним уживанням іменників-синонімів, іменників-антонімів у тексті, розмірковування про їх роль. Вибір з даних слів тих, що найбільше відповідають меті й типу висловлювання. Вправи на заміну в тексті недоречних лексичних повторів</p> <p>Прикметник (12 годин) Загальне поняття (питання, значення, роль у реченні).</p> <p>Встановлення зв'язку прикметників з іменниками за допомогою питань від іменника до прикметника.</p> <p>Вживання прикметників у прямому і переносному значеннях.</p> <p>Прикметники-синоніми, прикметники-антоніми. Використання їх у зв'язних висловлюваннях.</p> <p>Спостереження за влучним уживанням прикметників у тексті, зокрема в описах, розмірковування над тим, з якою метою вони дібрані автором.</p> <p>Спостереження за вживанням прикметників у загадках.</p> <p>Вибір з-поміж поданих прикметників тих, що найточніше характеризують персонажів, події, явища.</p> <p>Змінювання прикметників за родами у сполученні з іменниками. Родові закінчення прикметників: <i>-ий, -ій, -а, -я, -е, -є</i>. Розпізнавання форм прикметників за родовими закінченнями та іменниками, від яких залежать прикметники.</p> <p>Змінювання прикметників за числами у сполученні з іменниками.</p> <p>Дієслово (16 годин) Загальне поняття (питання, роль у реченні). Зв'язок дієслова з іменником у реченні.</p> <p>Дієслова-синоніми, дієслова-антоніми. Вживання дієслів у переносному значенні. Спостереження за влучним добором дієслів автором тексту для змалювання подій, явищ. Вибір із даних дієслів тих, що найвиразніше передають думку, відповідають меті й типу висловлювання. Удосконалення висловлювань шляхом добору дієслівних синонімів.</p> <p>Час дієслова.</p> <p>Змінювання дієслів за часами. Розпізнавання часових форм дієслів у тексті. Використання їх у власних висловлюваннях.</p> <p>Правило написання <i>не</i> з дієсловами. Використання дієслів з <i>не</i> в монологічному та діалогічному мовленні</p>	<p><i>розрізняє і пояснює</i> в процесі навчальної роботи іменники в прямому і переносному значеннях; <i>визначає</i> рід іменників, <i>ставить</i> питання і <i>відносить</i> іменник до одного з родів;</p> <p><i>змінює</i> іменники за числами; <i>визначає</i> число іменників;</p> <p><i>знає</i> назви відмінків і відмінкові питання; <i>змінює</i> іменники різних родів за відмінками з орієнтуванням на зразок, навчальну таблицю;</p> <p><i>добирає</i> найуживаніші (1-3) синоніми та антонім до кожного із заданих іменників;</p> <p><i>вживає</i> синоніми й антоніми в усних і письмових висловлюваннях; <i>бере участь</i> в удосконаленні навчальних і власних текстів за допомогою синонімів</p> <p>Учень (учениця): <i>має уявлення</i> про прикметник як частину мови; <i>впізнає</i> прикметники в реченні і тексті; <i>пояснює</i> роль прикметників у мові і мовленні;</p> <p><i>будує</i> сполучення прикметників з іменниками; <i>встановлює</i> між ними граматичний зв'язок за допомогою питань (<i>нове пальто – пальто (яке?) нове; у новому пальті – у пальті (якому?) новому</i>); <i>пояснює</i> пряме і переносне значення прикметників у процесі виконання навчальних вправ;</p> <p><i>добирає</i> до поданих прикметників 1-3 синоніми та антонім; <i>використовує</i> їх в усному і писемному мовленні, зокрема в описах;</p> <p><i>бере участь</i> у колективних навчальних вправах з удосконалення речень, текстів шляхом додавання (добору) прикметників до іменників;</p> <p><i>складає</i> прості загадки про предмети за допомогою прикметників, що характеризують предмети-відгадки;</p> <p><i>змінює</i> прикметники за родами; <i>визначає</i> рід прикметників за закінченням, поставленим питанням; за родом іменників, з якими вони зв'язані;</p> <p><i>змінює</i> прикметники за числами у сполученні з іменниками; <i>вводить</i> їх у речення.</p> <p>Учень (учениця): <i>має уявлення</i> про дієслово як частину мови; <i>впізнає</i> дієслова в реченні, тексті, <i>ставить</i> до них питання; <i>пояснює</i> їх значення у мові і мовленні; <i>зв'язує</i> з іменниками;</p> <p><i>добирає</i> до поданого дієслова 1-3 синоніми, антонім; <i>пояснює</i> в навчальній роботі дієслова, вжиті у переносному значенні;</p> <p><i>бере участь</i> у колективних навчальних вправах з удосконалення текстів шляхом добору дієслів-синонімів;</p> <p><i>розрізняє</i> часові форми дієслова; <i>ставить питання</i> до дієслів різних часових форм;</p> <p><i>змінює</i> дієслова за часами у формах доконаного і недоконаного виду (без уживання термінів) за допомогою питань: <i>що робить? що зробить? що робив? що зробив?</i>;</p> <p><i>розпізнає</i> часові форми дієслів у тексті;</p> <p><i>вживає</i> дієслова з <i>не</i> в усному і писемному мовленні, в різних ситуаціях спілкування (в суперечках, дискусіях, застереженнях, виправдовуваннях, порадах, повчаннях)</p>
---	---

<p>7. Повторення вивченого за рік (6 годин) Виконання навчальних і контрольних завдань</p> <p>8. Фонетика і графіка. Правопис (протягом навчального року) Українська абетка (алфавіт). Букви на позначення голосних і приголосних звуків. Способи позначення м'якості приголосних на письмі.</p> <p>Робота з орфографічним та іншими навчальними словниками.</p> <p>Правопис слів з ненаголошеними голосними [е], [и] в корені слова, що перевіряються наголосом.</p> <p>Правопис слів з ненаголошеними [е], [и] в корені слова, що не перевіряються наголосом.</p> <p>Правопис слів із дзвінкими приголосними в кінці слова та в кінці складу перед глухими.</p> <p>Правопис слів із дзвінкими і глухими приголосними, що піддаються уподібненню за дзвінкістю-глухістю.</p> <p>Правопис префіксів <i>роз-, без-, з- (с-)</i>. Вживання апострофа після префіксів на приголосний перед буквами <i>я, ю, є, ї</i>. Правила переносу слів з префіксами та з апострофом після префіксів. Подвоєння приголосних на межі префікса і кореня, кореня і суфікса. Правило переносу слів із подвоєними буквами. Велика буква у власних іменниках.</p> <p>Правило написання <i>не</i> з дієсловами. Розділові знаки в кінці речень.</p> <p>Звертання. Розділові знаки при них.</p> <p>Списування навчальних друкованих і рукописних текстів з дотриманням правил оформлення письмових робіт.</p> <p>Письмо під диктування: навчальні диктанти, матеріалом для яких є слова, речення, тексти. Контрольний диктант.</p> <p>Слова, значення, вимову і написання яких учні мають запам'ятати: <i>абрикós, адрéса, ай́стра, автомобі́ль, агроно́м, аква́ріум, апельси́н, апеті́т, асфаль́т, банкі́р, бензи́н, бето́н, бібліоте́ка, велосипéд, верблію́д, во́гнище, вокза́л, горизóнт, гримі́ти, грі́м, депутáт, дециме́тр, дире́ктор, елэ́ктрика, кипі́ти, кишéня, колекти́в, комба́йн, комба́йнер і комбайне́р, комп'ю́тер, коридо́р, космона́вт, крини́ця, кукурудза, ме́тал, мину́лий, очерéт, пирі́г, президéнт, пше́ниця, ра́діо, сантимéтр, секун́да, спасі́бі, триво́га, фэ́рмер, хвили́на, черéмха, черéшня (49 слів)</i></p> <p>9. Графічні навички письма. Техніка письма. Культура оформлення письмових робіт (протягом року) Технічні навички. Графічні навички.</p> <p>Поступовий перехід до письма в графічній сітці зошита в одну лінію.</p>	<p>Учень (учениця): <i>використовує</i> здобуті протягом навчального року мовні знання і мовленнєві вміння у процесі виконання навчальних і контрольних завдань.</p> <p>Учень (учениця): <i>відтворює</i> усно український алфавіт; <i>називає</i> букви на позначення голосних і приголосних звуків, парних дзвінких і глухих приголосних; <i>правильно називає</i> всі літери; <i>розташовує</i> слова за алфавітом, орієнтуючись на другу літеру; <i>користується</i> орфографічним та іншими навчальними словниками (тлумачним, синонімів та ін.); <i>застосовує</i> правила перевірки написання слів з ненаголошеними голосними [е], [и] в корені, що перевіряються наголосом; <i>користується</i> орфографічним словником для перевірки написання слів з ненаголошеними [е], [и], що не перевіряються наголосом; <i>пише</i> слова із дзвінкими приголосними в кінці слова і в кінці складу перед глухими відповідно до літературної вимови; <i>застосовує</i> правило перевірки букв на позначення дзвінких і глухих звуків, що піддаються уподібненню (<i>молотьба, просьба, легко, нігі</i>); <i>дотримується</i> правил правопису префіксів <i>роз-, без-, з- (с-)</i>, вживання апострофа після префіксів на приголосний звук, переносу слів з префіксами, з апострофом після префіксів; <i>правильно записує</i> слова зі збігом однакових приголосних звуків на межі морфем (<i>беззахисний, осінній</i>) та <i>переносить</i> їх з рядка в рядок; <i>записує</i> власні іменники з великої букви; <i>пише</i> окремо <i>не</i> з дієсловами; <i>дотримується</i> правил вживання розділових знаків в кінці речень, різних за метою висловлювання та інтонацією; <i>виділяє</i> на письмі звертання розділовими знаками: комою, знаком оклику; <i>списує</i> текст із підручника, робочого зошита обсягом 50-70 слів із дотриманням правил правопису і каліграфії; <i>звіряє</i> записане із зразком; <i>виправляє</i> допущені помилки; <i>записує</i> під диктування текст (50-70 слів), складений зі слів, що пишуться за фонетичним принципом, за правилами, вивченими в 1-3 класах і визначеними програмою для самостійного застосування, а також слів, визначених програмою для запам'ятовування</p> <p>Учень (учениця): <i>самостійно контролює</i> виконання гігієнічних та технічних правил письма; <i>виконує</i> підготовчі вправи-розчерки, зберігаючи однакову висоту, ширину, однаковий нахил елементів букв;</p> <p><i>дотримується</i> належної висоти, ширини, нахилу великих і малих букв та пунктуаційних знаків (?!) у зошиті в одну лінійку; <i>безвідривно поєднує</i> складові елементи букв <i>н, р, ф</i>; <i>виконує розчерки</i> у зростаючому темпі;</p>
--	---

<p>Підготовчі графічні вправи. Виконання окремих елементів та розчерків висотою в 1/3 рядка, у піврядка та в півтора рядка.</p> <p>Закріплення письма великих і малих букв та пунктуаційних знаків.</p> <p>Письмо букв за групами: у порядку ускладнення їх форми (<i>i, u, ш, щ...I, Ī, II, Ш...</i>), за початком написання букв (<i>с, о, а, д...С, О, Є, Е...</i>)</p> <p>Удосконалення письма букв.</p> <p>Розвиток швидкості письма.</p> <p>Оформлення письмових робіт.</p> <p>Письмо на дошці</p>	<p><i>безвідривно поєднує</i> до 4 графем (<i>рин, лин, дре; мили, ориз, трив</i> тощо) у словах вправ підручника; <i>самостійно контролює</i> рухові дії у процесі такого письма;</p> <p><i>прискорює письмо</i> в міру своїх можливостей, не змінюючи при цьому форми букв та їх поєднань;</p> <p><i>правильно, охайно оформлює</i> письмову роботу в зошиті в одну лінію: <i>записує</i> слова у стовпчик; <i>підкреслює</i> умовними лініями слова – різні частини мови; <i>умовно позначає</i> морфемі; <i>будує</i> графічні схеми синтаксичної структури речення;</p> <p><i>дотримується правил</i> письма на дошці: <i>учень</i>, який пише правою рукою, у процесі письма стоїть зліва від написаного, <i>учень</i>, який пише лівою рукою, у процесі письма стоїть справа від написаного;</p> <p><i>тримає</i> крейду трьома пальцями; <i>зберігає</i> пропорційність букв за всіма параметрами</p>
--	---

III. Діяльнісна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Формування навчально-організаційних умінь і навичок (протягом року)</p> <p>Організація робочого місця.</p> <p>Організація навчальної діяльності.</p> <p>Взаємодія з іншими учасниками навчального процесу</p>	<p>Учень (учениця): <i>самостійно і своєчасно готується</i> до уроку; <i>підтримує порядок</i> на робочому місці; <i>визначає</i> під керівництвом учителя мету навчальної діяльності; <i>орієнтується</i> у тривалості часу, відведеному на виконання різних видів завдань; <i>планує</i> послідовність виконання завдання; <i>дотримується</i> встановленого порядку під час виконання самостійних завдань; <i>виконує</i> всі настанови вчителя; <i>слухає й аналізує</i> відповіді однокласників; <i>співпрацює</i> з ними у парі, невеликій групі</p>
<p>2. Формування навчально-інформаційних умінь і навичок (протягом року)</p> <p>Робота з підручником.</p> <p>Користування додатковими навчальними посібниками.</p> <p>Спілкування у процесі навчання</p>	<p>Учень (учениця): <i>орієнтується</i> в методичному апараті підручника (у змістовому навантаженні основних позначень); <i>знаходить</i> потрібний за змістом матеріал; <i>працює</i> з дидактичним, роздатковим матеріалом, у зошитах із друкованою основою; <i>користується</i> навчальними словниками; <i>говорить</i> у належному темпі, з відповідною інтонацією; <i>виділяє</i> нові факти, <i>розпізнає</i> невідоме, <i>відтворює</i> послідовність подій, <i>встановлює</i> причинно-наслідкові зв'язки у змісті прослуханого чи прочитаного тексту; <i>ставить запитання</i> до тексту, до пояснення вчителя, однокласникам під час опитування; <i>переказує</i> прочитане; <i>зв'язно й послідовно описує</i> побачене, почуте; <i>висловлює</i> власні міркування на доступні теми</p>
<p>3. Формування навчально-інтелектуальних і творчих умінь та навичок (протягом року)</p> <p>Виконання мисленнєвих операцій.</p> <p>Творче застосування знань, умінь, способів діяльності в нових умовах (обставинах)</p>	<p>Учень (учениця): <i>виділяє</i> у предметах, мовних одиницях істотні ознаки, <i>розрізняє</i> серед них головні і другорядні; <i>порівнює</i> предмети, мовні одиниці за різними ознаками; <i>робить</i> висновок-узагальнення з допомогою вчителя; <i>добирає</i> факти, які підтверджують висловлену думку або суперечать їй; <i>застосовує</i> мисленнєві операції, мовні знання і мовленнєві вміння у творчих завданнях</p>
<p>4. Формування контрольньо-оцінювальних умінь і навичок (протягом року)</p> <p>Перевірка і самоперевірка усних висловлювань і письмових робіт.</p> <p>Оцінювання результатів навчання</p>	<p>Учень (учениця): <i>контролює</i> послідовність виконання завдання та його проміжні результати; <i>використовує</i> засвоєні способи перевірки орфограм; <i>знаходить і виправляє</i> орфографічні і пунктуаційні помилки; <i>перевіряє</i> результати навчання, застосовуючи алгоритми й пам'ятки; <i>висловлює</i> оцінні судження щодо якості усної відповіді, письмової роботи власної та однокласників</p>